

BIBLIOTEKA
PW
SP
KRAKÓW

583

AP - Kraków BG

1050089408

645976
40921

1053
11

4525
11

ALEKSANDER LITWIN

**EGZAMIN PRAKTYCZNY
DLA NAUCZYCIELI
SZKÓŁ POWSZECHNYCH**

NAKŁAD
GEBETHNERA I WOLFFA
WARSZAWA

(Odbitka z „Ruchu Pedagogicznego”).

583

Lit.
Egz.

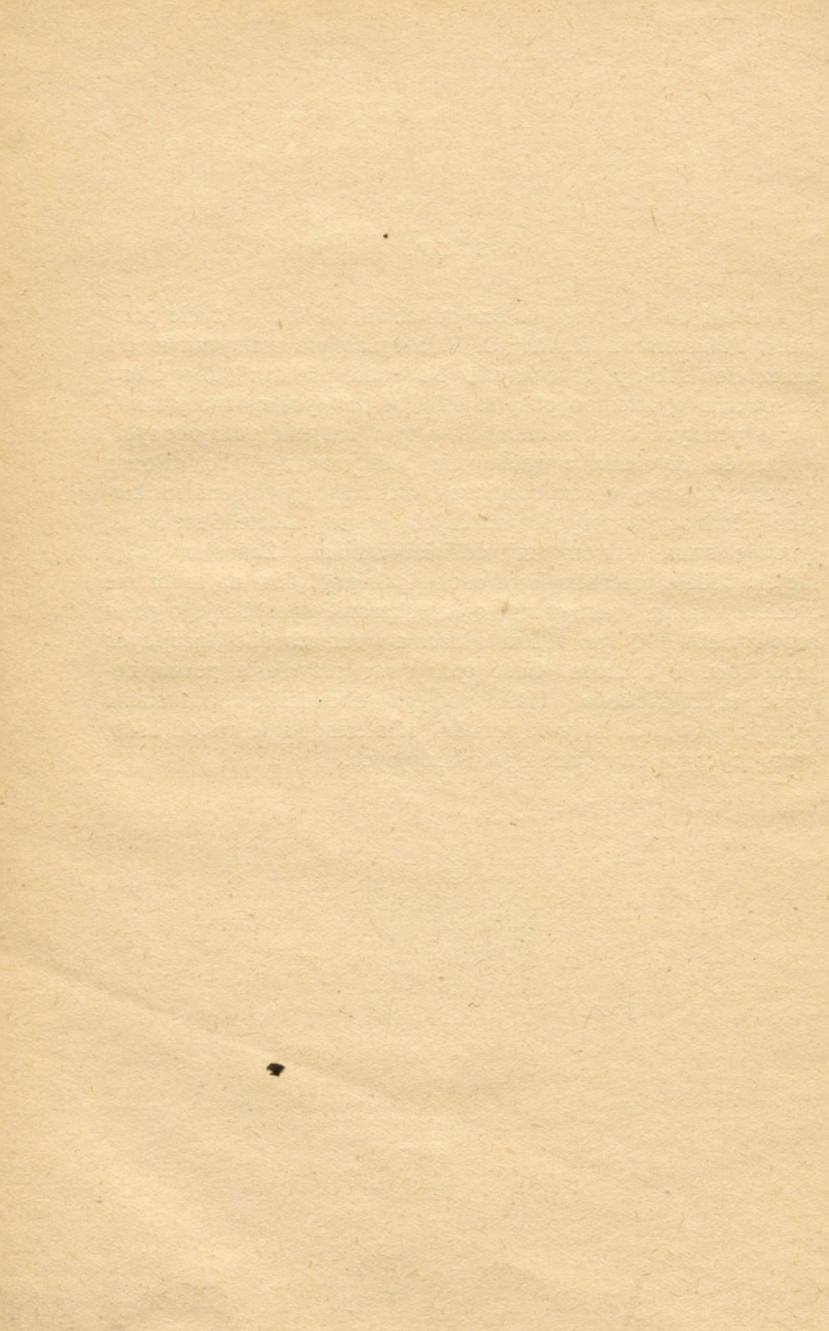
AP - Kraków BG

1050089408

W S T Ę P.

Drugi rok dobiega końca od chwili wejścia w życie przepisów Ministerstwa W. R. i O. P. o egzaminie praktycznym dla nauczycieli szkół powszechnych. Na podstawie dwuletniej próby stosowania wymienionych przepisów w praktyce można już mówić o pewnych doświadczeniach w tym zakresie poczynionych. Mając do czynienia z egzaminem praktycznym, jako członek i prezes komisyj egzaminacyjnych oraz jako prelegent na kursach informacyjno-przygotowawczych, pragnę podzielić się w tej sprawie swemi skromnemi doświadczeniami. Zadaniem więc mojem będzie przedstawienie osobistych poglądów na znaczenie i cele egzaminu praktycznego oraz wskazanie sposobu jego przeprowadzania pod tym kątem widzenia w ramach obowiązujących przepisów. Być może, garść tych uwag przyniesie pewną korzyść nauczycielstwu, które podlega obowiązкови egzaminu praktycznego, jak również obudzi zainteresowanie wśród osób, pracujących w komisjach egzaminacyjnych.

I. ZNACZENIE I CELE EGZAMINU.

Egzamin praktyczny, wprowadzony rozporządzeniem Ministerstwa W. R. i O. P. z dnia 14 grudnia 1928 *) roku na całym obszarze Rzeczypospolitej, jako drugi egzamin nauczycielski, posiada dla rozwoju szkolnictwa powszechnego doniosłe znaczenie.

W myśl § 8 ustawy o stosunkach służbowych nauczycieli, złożenie egzaminu praktycznego stanowi jeden z koniecznych warunków do ustalenia w zawodzie nauczycielskim. Żądanie tego warunku nie może być uważane za zwykłą formalność lub niepotrzebny wymysł biurokracji szkolnej, jak to często daje się słyszeć ze strony zainteresowanego nauczycielstwa. Dobro szkoły i pozostające z niem w ścisłym związku dobro państwa wymaga, aby w zawodzie nauczycielskim były ustalane jednostki wartościowe, które potrafią należycie wywiązać się z trudnych i doniosłych zadań, jakie szkoła powszechna ma do spełnienia. Sprawdzianem tej wartości nauczyciela była dotychczas indywidualna opinia o jego pracy, wydawana przez inspektora szkolnego; obecnie zaś sąd o jego wartości wydaje grono osób doświadczonych w sposób możliwie obiektywny i wszechstronny. Tego rodzaju sprawdzian stanowi najogólniejsze zadanie egzaminu praktycznego.

Potrzeba takiego sprawdzianu, leżącego w interesie szkoły, jak i samego nauczyciela, wypływa z organizacji studjów zawodowych i charakteru pracy nauczycielskiej.

Przedewszystkiem, gdy chodzi o przygotowanie naukowo-teoretyczne, żaden zakład kształcenia nauczycieli, żaden system tego kształcenia nie daje i nie może dać całkowicie wystarczającego przygotowania do pracy zawodowej. Wykształcenie, jakie nauczyciel z zakładu wynosi, bez względu na jego rodzaj i po-

*) Dziennik Urz. Min. W. R. i O. P. z dnia 10 stycznia 1929 r. № 1 (208).

ziom, stwarza tylko podstawy materialne i formalne do dalszego i samodzielnego pogłębiania wiedzy w obranym kierunku, wyrabia pewne nastawienie intelektualne i uczuciowe do dalszej pracy samokształceniowej, która zadecyduje o istotnej wartości nauczyciela. Z tego względu przy ustaleniu w zawodzie nauczycielskim jest rzeczą niezmiernie ważną sprawdzenie, czy kandydat posiada w tym zakresie odpowiednie uzdolnienie i zamiłowanie, czy umie i lubi czytać książki, zwłaszcza z dziedziny nauk pedagogicznych, i jaką z nich korzyść odnosi dla siebie i dla szkoły.

Następnie egzamin praktyczny nabiera większego jeszcze znaczenia, gdy chodzi o zbadanie uzdolnień nauczyciela w dziedzinie praktyki wychowawczej i dydaktycznej. Przygotowanie praktyczne nauczyciela, aczkolwiek pozostaje w związku z kształceniem teoretycznym, musi być zdobyte specjalną metodą i w specjalnych warunkach. Jeżeli zakład kształcenia nauczycieli nie daje dostatecznego przygotowania teoretycznego do zawodu, to tem bardziej nie przygotowuje do działalności praktycznej. Składają się na to niekorzystne warunki, w jakich odbywa się praktyka pedagogiczna w zakładach kształcenia nauczycieli, a mianowicie:

a) praktyka w zakładzie ma charakter jednostronny: cały niemal wysiłek skupia na nauczaniu, a w nieznacznym tylko stopniu uwzględnia przygotowanie do działalności wychowawczej;

b) w zajęciach praktycznych przyszły nauczyciel pozbawiony jest samodzielności i nie może przejawiać własnej inicjatywy, gdyż czynnościami jego stale kieruje nauczyciel;

c) w pracy na terenie szkoły ćwiczeń kandydat do zawodu nauczycielskiego nie posiada żadnej egzekutywy i za wyniki tej pracy poza doraźnym skutkiem w postaci stopnia nie ponosi odpowiedzialności;

d) zajęcia praktyczne odbywają się w sztucznych warunkach: stopień organizacyjny szkoły ćwiczeń, dobór dzieci i liczebność klas, zaopatrzenie w pomoce naukowe — wszystkie te warunki inne są w szkole ćwiczeń, niż w szkole powszechnej.

Nic więc dziwnego, że nawet najlepiej zorganizowana praktyka pedagogiczna w szkole ćwiczeń nie może należycie przygotować do praktycznej działalności nauczycielskiej. Dowodzą tego fakty, że uczniowie, którzy w zakładzie dobrze lekcje prowadzą, niezawsze są dobrymi nauczycielami po wyjściu z zakładu, po-

mimo, iż nie można im zarzucić braku pracowitości i sumienności. Tak więc przygotowanie praktyczne musi być zdobyte samodzielną pracą, obejmującą całokształt czynności i obowiązków nauczycielskich i wykonywaną w warunkach naturalnych — w pełnem poczuciu odpowiedzialności za wyniki tej pracy. Sprawdzenie, jak kandydat stosuje w praktyce szkolnej wiedzę, wyniesioną z zakładu, czy umie sobie radzić samodzielnie w warunkach realnych i przystosowywać się do okoliczności lokalnych, czy na podstawie doświadczenia doskonalili swoje postępowanie w czynnościach wychowawczych i metodycznych — powinno stanowić najistotniejsze zadanie egzaminu praktycznego.

Wreszcie egzamin praktyczny powinien odegrać poważną rolę, jako sprawdzian stosunku nauczyciela do pracy wogóle, a wychowawczej w szczególności. Pod tym względem opinia zakładów kształcenia nauczycieli bardzo często jest zawodna, ponieważ nie opiera się na obiektywnych podstawach. Przede wszystkim dlatego, że takie cechy, jak pilność i obowiązkowość w pracy, zainteresowanie i zamiłowanie do zagadnień wychowawczych, uczniowie niejednokrotnie okazują w zakładzie tylko dla stopnia, od którego zależne jest otrzymanie dyplomu nauczycielskiego. Ileż to razy uczeń „interesuje się“ dzieckiem czy książką pedagogiczną, gdy nauczyciel na niego patrzy, albo okazuje „zamiłowanie“ do zagadnień wychowawczych, gdy wie, że to wpłynie na jego stopień z praktyki pedagogicznej? Z drugiej strony zakłady kształcenia nauczycieli, jak to widzieliśmy, nie stwarzają odpowiednich warunków, w których nastawienie uczuciowe do pracy mogłoby się w całej pełni rozwinąć. Nie może być mowy o rozwoju bezpośredniego zainteresowania do pracy nauczycielskiej i przejawach rzeczywistego umiłowania zawodu, jeżeli praca ta odbywa się w sztucznych warunkach, jeżeli uczeń nie może wykazać samodzielnej twórczości, jeżeli pozbawiony jest tego zadowolenia moralnego, jakie daje poczucie osobistej odpowiedzialności.

W interesie pomyślnego rozwoju szkoły jest rzeczą bardzo ważną przekonanie się, jak kandydat ustosunkowuje się do pracy szkolnej i wogóle do zawodu swego, gdy nie podlega bezustannej kontroli, gdy nie jest na każdym kroku zagrożony złym stopniem. Byłoby rzeczą niemałej wagi stwierdzenie, czy kandydat,

który nie posiadał bezinteresownego nastawienia do pracy w chwili opuszczania zakładu, usiłuje wyrobić w sobie postawę uczuciową do zawodu nauczycielskiego. Stąd wypływa nowe zadanie egzaminu praktycznego, pozostające w związku z poprzednimi zadaniami. Sposobności do zbadania tej strony osobowości nauczyciela jest bardzo wiele, szczególnie gdy egzamin odbywa się w jego własnej szkole. Częstokroć wystarczy wejść do klasy, spojrzeć na dzieci i rozejrzeć się uważnie po klasie, aby stosunek nauczyciela do wykonywanej pracy i powierzonych sobie dzieci należycie ocenić.

Ocena tej właściwości nauczyciela, odgrywającej tak wielką rolę w jego pracy zawodowej, jest tem konieczniejsza, że zakład kształcenia nauczycieli albo wcale nie zwraca na nią uwagi, albo ustala ją w sposób subiektywny, a opinia jego najczęściej nie wychodzi nazewnątrz zakładu. Nie należy się dziwić, że ludzie, którzy przez pięć lat, a nieraz i więcej obcuja z wychowankiem, jak to się dzieje w seminarjach nauczycielskich, ustosunkowują się do niego w sposób uczuciowy, patrzą na niego przez różowe okulary i skłonni są nawet ukrywać pewne jego wady i niedociągnięcia. Jakże niewielu jest takich kierowników zakładów, którzyby corocznie nie pragnęli stuprocentowych wyników egzaminu narówni ze swoimi wychowankami, którzyby nie zabiegali o to, aby wszyscy ich absolwenci otrzymali posady nauczycielskie. Ocenę istotnej wartości kandydata jako nauczyciela mogą wydać ludzie obcy, wolni od pobudek subiektywnych, jak to jest możliwe przy egzaminie praktycznym.

Wreszcie jedno jeszcze znaczenie posiada egzamin praktyczny dla podniesienia sprawy przygotowania nauczycielstwa i poziomu szkolnictwa powszechnego. Jednostki wybitniejsze, odznaczające się zdolnościami umysłowymi, dużą inwencją wychowawczą i metodyczną, oraz pozytywnem nastawieniem do pracy zawodowej, powinny korzystać z pomocy materialnej w sprawie dalszego kształcenia się zawodowego. Pod tym względem wynik egzaminu praktycznego, jako wyraz oceny wszechstronnej wartości nauczyciela, wydanej przez ciało kolegjalne, będzie miał dla władz szkolnych w wyborze kandydatów do dalszych studiów daleko większe znaczenie, aniżeli jednostkowa opinia inspektora szkolnego, jak to się odbywało w dotychczasowej praktyce.

Jak więc widzimy, egzamin praktyczny posiada wielorakie znaczenie dla podniesienia poziomu szkoły powszechnej, z czem nieodłącznie związane jest dobro nauczyciela tej szkoły. Niezależnie od tego egzamin praktyczny przynosi nauczycielowi bezpośrednie korzyści osobiste: a) pobudza go do kontynuowania pracy zapoczątkowanej w zakładzie i doskonalenia się w swym zawodzie; b) upewnia go, czy w tej pracy samodzielnej nad sobą i na terenie szkoły znajduje się na właściwej drodze i czy posługuje się właściwymi środkami; c) daje gwarancję, że jego dorobek, osiągnięty w pierwszych i najtrudniejszych latach pracy, oceniony będzie wszechstronnie i obiektywnie; d) stwarza pewność moralną, że tak oceniona jego praca znajdzie uznanie, gdy będzie chodziło o pomoc materialną w dalszych studjach zawodowych.

Ogólnie tedy należy stwierdzić, że egzamin praktyczny, racjonalnie przeprowadzany, przyczyni się do podniesienia poziomu nauczycielstwa, a w związku z tem — podniesienia szkoły powszechnej, co w dalszej konsekwencji nie pozostanie bez wpływu na kształcenie szerokich mas obywateli i na losy państwa.

Rozważając w powyższy sposób znaczenie egzaminu praktycznego, dochodzimy do wniosku, że celem tego egzaminu jest sprawdzenie:

a) uzdolnienia nauczyciela do pracy samokształceniowej i doskonalenia się zawodowego,

b) umiejętności radzenia sobie w realnych warunkach pracy szkolnej,

c) zamiłowania do zawodu nauczycielskiego.

W związku z tem podaję bardziej szczegółowe ujęcie celów egzaminu praktycznego przez Kuratorjum Okręgu Szkolnego Warszawskiego. Odpowiednie zarządzenie w następujący sposób ustala cele tego egzaminu *):

„Zdający winien wykazać:

a) że umie praktycznie zastosować wiedzę nabytą w seminarjum i dba o podniesienie poziomu dydaktycznego i wychowawczego swej pracy;

*) Okólnik Kuratorjum O. S. Warszawskiego z dnia 15 października 1929 r. № I.KN. 6550/29.

b) że osiągnął dokładną i praktyczną znajomość programu szkoły powszechnej odpowiedniego stopnia organizacyjnego i pod-ręczników używanych przez niego w szkole;

c) że pilnie obserwuje życie swej szkoły i zagadnienia przez nie wysuwane traktuje świadomie i z należytem zainteresowaniem;

d) że dba o wychowanie moralne, społeczne i państwowe, o zdrowie fizyczne i higienę młodzieży szkolnej;

e) że posiada ogólną znajomość organizacji szkolnictwa w Polsce oraz najważniejszych przepisów w sprawach administracji szkolnej;

f) że pracuje pilnie nad dalszem kształceniem się".

II. RODZAJE I CHARAKTER EGZAMINU.

Przepisy ministerjalne o egzaminie praktycznym postanawiają, że egzamin ten może być zdawany:

a) w tej szkole powszechnej, w której dany nauczyciel jest zatrudniony w chwili zdawania egzaminu (§ 1-a);

b) w innej szkole powszechnej, względnie w szkole ćwiczeń przy zakładzie kształcenia nauczycieli (§ 1-b).

Egzamin pierwszego rodzaju składa się z wizytacji i z kollokwjum, a egzamin drugiego rodzaju obejmuje trzy części: pracę piśmienną, lekcje próbne i kollokwjum. Wyboru rodzaju egzaminu dokonywa dowolnie prezes Komisji na wniosek inspektora szkolnego. Przepisy o egzaminie nie określają podstaw tego wyboru, a w praktyce dotychczasowej decydują o tem względy natury wyłącznie finansowej.

Jak wynika z samej nazwy egzaminu, oficjalnie wprowadzonej, oraz z intencji odpowiednich przepisów ministerjalnych, egzamin bez względu na jego rodzaj powinien mieć charakter wybitnie praktyczny. Wszystkie części egzaminu (wizytacja, lekcje próbne, praca piśmienna i kollokwjum) muszą pozostawać w ścisłym związku z konkretnymi warunkami i okolicznościami, w jakich odbywa się praca zdającego, jako nauczyciela i wychowawcy, ewentualnie także jako kierownika szkoły. Utrzymanie tego charakteru nie jest jednakowo możliwe w obydwu rodza-

jach egzaminu. Zarówno dla zdającego, jak i dla Komisji, nie jest rzeczą obojętną, czy egzamin odbywa się we własnej szkole, czy też w siedzibie Komisji.

Egzamin drugiego rodzaju (według § 1-b) mimowoli przyjmuje charakter teoretyczny przede wszystkim dlatego, że taki charakter nadaje mu praca piśmienna, zwłaszcza gdy temat jej nieodpowiednio jest wybrany; następnie — dlatego, że lekcje próbne przeprowadzane są w warunkach zawsze niemal różnych od tych, w jakich kandydat normalnie pracuje; wreszcie, że kolokwium w tych wypadkach oderwane jest od konkretnych warunków pracy w jego własnej szkole.

Drugą stroną ujemną tego rodzaju egzaminu jest to, że stawia on nauczyciela w znacznie trudniejszym położeniu w porównaniu z kandydatem, zdającym egzamin we własnej szkole. Oprócz pracy piśmiennej, wykonywanej w zwykłej atmosferze egzaminowej, kandydat musi przeprowadzać lekcje w gorszych warunkach: nie zna on zupełnie dzieci, z którymi ma przeprowadzać lekcje, a często i podręczników, z których ma uczyć; nie wie, w jakim stosunku pozostają jego lekcje do materiału, przerobionego na danym poziomie; wogóle obce mu są warunki, w których musi lekcje przeprowadzać. Wymienione różnice stanowią prawdopodobnie przyczynę, że przepisy o egzaminie drugiego rodzaju nie przesadzają wyniku egzaminu na podstawie niedostatecznej oceny z lekcji próbnych.

Wreszcie egzamin drugiego rodzaju chybia do pewnego stopnia swojego celu, ponieważ nie daje on Komisji sprawdzianu wszechstronnej wartości kandydata, zwłaszcza gdy chodzi o jego uzdolnienia natury wychowawczej i organizacyjnej.

Tak więc egzamin drugiego rodzaju, stawiając zdającego w trudniejszym położeniu, wymaga również od Komisji większego wysiłku, aby nie odbiegał od swojego charakteru. Jako sprawdzian daje on Komisji pojęcie o uzdolnieniach metodycznych kandydata, a niewiele, albo i wcale — o umiejętności stosowania środków wychowawczych. Z tych względów egzamin według § 1-b winien być traktowany jako konieczność, podyktowana w każdym wypadku ważnymi przyczynami.

Pamiętając o tych różnicach i ujemnych stronach, Komisje muszą dokładać wszelkich starań, aby ten rodzaj egzaminu utrzy-

mać w duchu praktycznym, aby w szczególności organizację lekcyj próbnych zbliżyć do warunków, w jakich nauczyciel normalnie pracuje. W tym celu należy:

a) tematy lekcji z zasady dawać w tych oddziałach, które nauczyciel prowadzi, i z tych przedmiotów, których uczy w bieżącym roku szkolnym;

b) jeżeli kandydat uczy kilku lub wszystkich przedmiotów w jednym oddziale, powinien otrzymać obie lekcje w tym oddziale w godzinach bezpośrednio po sobie następujących, aby mógł zorganizować pauzę z dziećmi tego oddziału;

c) w przeddzień egzaminu kandydat powinien mieć możliwość zapoznania się z dziećmi, z którymi ma lekcje przeprowadzać, w czasie pauz, a także na lekcjach innych nauczycieli danej szkoły;

d) należy również umożliwiać kandydatowi uprzednie zapoznanie się z podręcznikami, używanymi w danej szkole, dziennikiem pracy szkolnej i szczegółowym rozkładem materiału naukowego;

e) jeżeli warunki na to pozwalają, oprócz lekcji próbnych można dawać kandydatom pewne ćwiczenia praktyczne, jak: poprawianie zeszytów, wydawanie książek z biblioteki, organizowanie wycieczki i t. p.;

f) tematy prac piśmiennych, zgodnie z postanowieniami § 16 przepisów, muszą być ściśle związane z pracą szkolną kandydata; tematy o charakterze ogólnym winny być wyłączone;

g) kollokwjum powinno być nawiązane do lekcji próbnych i do pracy klauzurowej, jak również do ćwiczeń piśmiennych, wykonanych do egzaminu, a zwłaszcza do dziennika pracy szkolnej.

Tego rodzaju zabiegi są konieczne, inaczej bowiem egzamin, odbiegając od swojego charakteru, niewiele różniłby się od pierwszego egzaminu nauczycielskiego.

III. PROGRAM WYMAGAŃ.

Zgodnie z przedstawionymi wyżej zadaniami egzaminu praktycznego i jego charakterem, wynikającym z ducha przepisów ministerjalnych, przedmiotem tego egzaminu ma być rozważanie

całokształtu pracy nauczyciela na terenie szkoły z uwzględnieniem konkretnych warunków, w jakich praca się odbywa.

Praca nauczyciela na terenie szkoły jest bardzo skomplikowana, a program jej obejmuje następujące czynności:

- a) poznawanie dziecka jako przedmiotu wychowania;
- b) oddziaływanie na jego rozwój fizyczny i duchowy;
- c) organizowanie nauczania jako czynnika rozwoju duchowego;
- d) stosowanie zasad higieny szkolnej;
- e) przestrzeganie przepisów ustawodawstwa szkolnego.

Z tego wynika, że program egzaminu praktycznego musi objąć następujące dziedziny wiadomości: a) psychologię dziecka; b) pedagogikę praktyczną; c) metodykę ogólną i szczegółową (łącznie ze znajomością programów i podręczników); d) zasady higieny szkolnej; e) ustawodawstwo szkolne (organizacja szkół i administracja szkolna).

Prócz tego nauczyciel musi interesować się tem, co się dzieje w pedagogice współczesnej, musi w miarę możliwości zaznajamiać się z nowymi prądami w wychowaniu i nauczaniu. Ta część programu wymagań, podobnie jak niektóre wiadomości z ustawodawstwa szkolnego, będzie posiadała charakter raczej teoretyczny.

a) Wiadomości z psychologii dziecka.

Zagadnienia z psychologii dziecka nie powinny stanowić przedmiotu specjalnych pytań, lecz należy je ściśle łączyć z organizacją wychowania i nauczania, jak to zresztą wynika ze stosunku psychologii do pedagogiki. Pytania specjalne mogą mieć zastosowanie tylko o tyle, o ile wiązać się będą z wykonaną i przedstawioną na egzaminie charakterystyką dziecka. Przykłady tego rodzaju zagadnień mogą być następujące:

Konieczność poznawania dziecka. Znaczenie charakterystyk szkolnych. Sposoby badania rozwoju fizycznego dziecka. Badanie wzroku i słuchu w szkole. Najprostsze metody badania rozwoju duchowego. Warunki stosowania obserwacji. Sposoby badania niektórych dyspozycji umysłowych (uwaga, pamięć, kojarzenie, wyobraźnia, myślenie) i sfery uczuciowej. Metody badania inteligencji. Wzory charakterystyk i kart indywidualnych.

Inne kwestje z psychologii dziecka, bardziej szczegółowe, jeżeli zajdzie tego potrzeba, winny być wiązane z zagadnieniami pedagogicznymi i dydaktycznymi. Oto przykłady tego związku:

- a) rozwój zmysłów i postrzegania — z zasadą pogładowości,
- b) ewolucja zainteresowań — z metodami i programem nauczania, z czytelnictwem młodzieży,
- c) kojarzenie i apercepcja — z organizacją lekcji, z zasadą ciągłości,
- d) zmęczenie umysłowe — z organizacją pracy szkolnej,
- e) pamięć — z metodami nauczania i uczenia się,
- f) wyobrażenia — z zabawami, opowiadaniem, czytaniem, rysunkiem,
- g) typy wyobrażeniowo - odtwórcze — z opowiadaniem, opisem, wypracowaniami piśmiennymi,
- h) instynkty — z czynnikami i środkami wychowania,
- i) rozwój uczuć — z wychowaniem moralnym i społecznym,
- j) sfera motoryczna — z zagadnieniem szkoły twórczej.

Bardziej szczegółowe pytania z psychologii mogą otrzymać kandydaci, którzy specjalnie interesują się tym przedmiotem i zaznaczają to w spisie przestudjowanych podręczników i książek z tej dziedziny.

b) Organizacja pracy wychowawczej.

W tej kategorii pytań kandydat winien wykazać, że potrafi stosować praktycznie zasady pedagogiki, że umie zgodnie z temi zasadami organizować pracę wychowawczą na terenie szkoły. Najistotniejszą częścią tego działu będzie zagadnienie czynników, mających wpływ na wychowanie, oraz środków wychowawczego oddziaływania.

Przykłady pytań:

Wpływ czynników społecznych na wychowanie (jakie czynniki tego rodzaju wpływają na wychowanie — jakie skutki wywierają — jak zdający ustosunkowuje się do tych czynników w swoich warunkach).

Rola rodziny w wychowaniu (w czym przejawia się wpływ rodziny — jakie następstwa tego wpływu zdający zauważył — jakie środki stosuje w celu zwalczania ujemnych wpływów i następstw).

Współdziałanie szkoły ze środowiskiem domowym wychowania (dlaczego kontakt z domem jest konieczny — jakimi środkami go utrzymuje — jakie trudności pod tym względem napotyka i jak sobie radzi z temi trudnościami).

Działanie czynników naturalnych w wychowaniu (jaką rolę przypisuje kandydat tym czynnikom — które dążności wrodzone wyzyskuje w wychowaniu i nauczaniu — jakie wady dziedziczne napotkał u dzieci i jakimi środkami usiłuje je usuwać).

Rola instynktów w wychowaniu (które instynkty uważa za najważniejsze ze stanowiska wychowawczego — które z nich wyzyskuje w pierwotnej formie, a które stara się uszlachetniać (sublimować) i jakimi środkami).

Wytwarzanie pożytecznych przyzwyczajeń (jakie przyzwyczajenia dziecko musi wynieść ze szkoły — jakich zasad przestrzega zdający w ich wytwarzaniu — jak zwalcza złe przyzwyczajenia i nałogi).

Oddziaływanie wychowawcze przez nauczanie (jaki wpływ przypisuje nauczaniu na rozwój umysłowy i kształcenie charakteru — jak traktuje poszczególne przedmioty z tego stanowiska).

Organizacja czytelnictwa jako środka wychowawczego (jakie zainteresowania u dzieci zauważył zdający — jakie znaczenie przypisuje czytelnictwu — jak je organizuje pod względem technicznym).

Budzenie uczuć wyższych (które uczucia rozwija u dzieci i jakimi środkami — jakie wyniki osiąga i z jakimi trudnościami się spotyka).

Kształcenie uczuć moralnych (co sądzi o naturze dziecka — jakimi środkami pobudza uczucia moralne — jakie wady stwierdza u dzieci i jakimi środkami je zwalcza).

Zwalczanie kłamstwa u dzieci (jakie przyczyny powodują kłamstwo — jakie rodzaje tej wady napotyka w swojej praktyce — jakie środki stosuje w celu zapobiegania i zwalczania).

Objawy lenistwa u dzieci (z czego wypływa ta wada i jak się przejawia — jakie stosuje środki zapobiegawcze).

Wychowanie społeczne młodzieży (na jakim podłożu opiera uspołecznianie — jakie środki do tego wyzyskuje — czy napotyka trudności i jak sobie radzi w tych wypadkach).

Budzenie poczucia piękna (jakie przejawy tego poczucia zauważył zdający u swoich dzieci — które przedmioty nauczania wyzyskuje w zakresie wychowania estetycznego — jak troszczy się o estetykę klasy i otoczenia dziecka).

Rola przykładu w wychowaniu (co i jak dzieci naśladową — jakie rodzaje przykładów zdający stara się dawać dzieciom — od czego uzależnia ich działanie wychowawcze — jak neutralizuje wpływ złych przykładów).

Znaczenie sugestji jako środka wychowania (czy i w jakich wypadkach stosuje sugestję — jakie strony ujemne tego środka zauważył).

Stosowanie nakazów i zakazów (w jakich granicach i w jakiej formie stosuje te środki — jakie działanie im przypisuje).

Zagadnienie regulaminu szkolnego (jakie zna rodzaje regulaminów — który z nich uważa za najlepszy — jak wprowadza regulamin w swojej klasie (szkole) — jakie doświadczenia w tym kierunku poczynił).

Rola nadzoru w wychowaniu (kiedy stosowanie tego środka uważa za potrzebne — jak go stosuje i czego stara się unikać).

Oddziaływanie przez pouczenia (co sądzi o wartości tego środka — kiedy i jak go stosuje).

Uznanie, pochwała i nagroda jako środki wychowawcze (w jakiej formie stosuje te środki i w jakich wypadkach — jak ocenia ich wartość na podstawie własnego doświadczenia).

Karność szkolna (jak zdający pojmuje karność i jakie zna jej rodzaje — jakimi środkami osiąga karność w dotychczasowej praktyce).

Stosowanie kar w wychowaniu (jak zapatruje się na znaczenie kar — które kary uważa za dozwolone w praktyce wychowawczej — czy i jakie kary stosuje).

Zagadnienie przymusu i wolności w wychowaniu (jak się zapatruje na tę kwestję — jak ją rozwiązuje w swoich doświadczeniach).

Organizowanie klasy jako grupy społecznej (co ułatwia, a co utrudnia wytwarzanie świadomości zbiorowej w klasie — jakie typy dzieci napotyka w praktyce i jak na nie oddziałują — jakimi środkami wpływa na urabianie psychiki zbiorowej).

Wychowanie fizyczne w szkole (jak wpływa dom rodzinny — jakie obowiązki ciąży na szkole — jakie środki stosuje i jakie im znaczenie nadaje).

Zadania wychowawcze szkoły powszechnej (jaką rolę odgrywa szkoła powszechna w wychowaniu obywatelskim — jakie względy przemawiają za powszechnością nauczania i demokratyzacją szkoły).

Uwaga: zagadnienie przedostatnie może być punktem wyjścia do higieny szkolnej, ostatnie zaś — do organizacji szkolnictwa.

c) Organizacja nauczania.

Ośrodkiem egzaminu w tej dziedzinie może być rozważanie lekcji jako konkretnego faktu, z którym zdający w obydwu rodzajach egzaminu mają do czynienia.

Każda lekcja posiada dwie strony: a) materialną (rzecзовą) i b) formalną (metodyczną). Pod względem rzeczowym lekcja przedstawia opracowanie pewnego zagadnienia (tematu), stanowiącego część materiału naukowego z danego przedmiotu; materiał nauczania ze wszystkich przedmiotów tworzy program szkoły. Rozważanie realizacji programu prowadzi z jednej strony do podręczników, z drugiej zaś — do szczegółowych rozkładów materiału naukowego.

Opracowanie każdego zagadnienia, objętego tematem lekcji, stawia sobie pewne cele konkretne do zrealizowania; analiza tego faktu prowadzi do ustalenia celów nauczania danego przedmiotu, a dalsze badanie tej sprawy prowadzić będzie do celów nauczania szkoły powszechnej, w ostatecznej zaś konsekwencji — do celów nauczania wogóle.

Rozważanie formalnej strony lekcji przedewszystkiem wysunie kwestję jej rozplanowania, czyli zagadnienie momentów dydaktycznych, jako odpowiedników kolejnego następstwa procesów poznawczych. W konsekwencji dalszych rozważań tej strony wypłyną następujące kwestje: a) lekcja posiada taką lub inną formę zewnętrzną, zależną od postawy nauczyciela i ucznia (zagadnienie form nauczania); b) opracowanie nowego materiału musi być oparte na pewnych zasadach, obowiązujących bez względu na charakter przedmiotu (zasady nauczania); c) postę-

powanie nauczyciela musi wpływać z pewnych założeń logicznych (metody nauczania). Wymienione czynniki ulegają zmianom w zależności od natury przedmiotu, w którym je stosujemy, stąd przejście do zagadnień z metodyki nauczania poszczególnych przedmiotów.

O powodzeniu lekcji prócz wymienionych czynników decydują jeszcze: a) system nauczania, oparty na zasadach higieny pracy umysłowej (długość lekcyj i przerw międzylekcyjnych, dzienna liczba lekcyj, tygodniowy rozkład zajęć); b) postawa ucznia w czasie lekcji (zainteresowanie, uwaga, karność); c) osobiste przymioty nauczyciela (znajomość przedmiotu, staranność przygotowania do lekcji, stosunek uczuciowy do przedmiotu i do ucznia).

W ten sposób, biorąc za punkt wyjścia organizację lekcji, możemy ująć całokształt zagadnień z metodyki nauczania, które mają stanowić przedmiot egzaminu praktycznego.

Dla orientacji podaję przykłady zagadnień z metodyki ogólnej:

Wpływ nauczania na wzbogacanie zasobu wiedzy i na rozwój formalny. Cele nauczania poszczególnych przedmiotów z tego stanowiska w programie szkoły powszechnej. Konstrukcja i myśl przewodnia programu. Stosunek nauczyciela do obowiązujących programów. Układanie szczegółowych rozkładów materiału. Zasada ciągłości i koncentracji w układzie materiału. Prowadzenie dzienniczków pracy szkolnej. Organizacja lekcji jako jednostki metodycznej. Zasada poglądowości w nauczaniu. Rodzaje i wartość środków poglądowych. Tworzenie zbiorów szkolnych. Rola wycieczek w nauczaniu. Zasada aktywności i samodzielności. Znaczenie pracy ręcznej i kierunku szkoły pracy. Wartość i stosowanie form nauczania. Cechy i warunki formy heurystycznej. Warunki pytania dydaktycznego. Zasady zadawania pytań i wywoływania odpowiedzi. Rola i cechy opowiadania nauczyciela. Praca domowa ucznia. Sposoby poprawiania zeszytów. Stosowanie formy masowo-indywidualizującej. Zagadnienie doboru pedagogicznego. Środki budzenia zainteresowania i utrzymywania uwagi ucznia. Metody nauczania w ujęciu ogólnem i szczegółowem. Rola podręcznika w rękach nauczyciela i ucznia. Cechy dobrego podręcznika dla ucznia. Rola czytelnictwa w szkole

i poza szkołą. Udział nauczyciela w akcji szerzenia oświaty pozaszkolnej.

Zagadnienia powyższe, aczkolwiek podane w formie ogólnej, przy egzaminie muszą być opierane na konkretnych faktach, związanych bezpośrednio z pracą szkolną kandydata. Cel ten osiągniemy, żądając od zdającego wyjaśniania i uzasadniania jego postępowania, które przejawiał praktycznie w czasie wizytacji (lekcyj próbnych), bądź przedstawił w dzienniku pracy szkolnej.

Egzamin z metodyki szczegółowej winien objąć interpretację programów nauczania pojedynczych przedmiotów, łącznie ze znajomością używanych podręczników. Ten dział pytań winien być jeszcze ściślej związany z praktyką szkolną nauczyciela.

W interpretacji programów należy uwzględnić: a) rozumienie celów nauczania danego przedmiotu, b) znajomość zakresu materiału w danym przedmiocie, c) umiejętność realizowania poszczególnych punktów programu. Moment ostatni ze względu na jego znaczenie praktyczne stanowi najistotniejszą część egzaminu z zakresu organizacji nauczania. Za podstawę badania wiadomości nauczyciela pod tym względem należy przyjąć znajomość wskazówek metodycznych, podanych w programie każdego przedmiotu. W każdym konkretnym wypadku kandydat winien wykazać: w jaki sposób opracowuje z dziećmi dane zagadnienie, jakie rezultaty osiąga, na jakie trudności napotyka i gdzie poszukuje sposobów rozwiązywania tych trudności. Zilustrujemy tę rzecz na przykładzie. Kandydat, który uczy oddział I w swojej szkole, przeprowadził na egzaminie lekcję próbną z nauki czytania i pisanie. Przy kollokwjum obok uzasadnienia toku lekcji i poszczególnych momentów winien być przygotowany na następujące pytania: jaką metodę zastosował w danej lekcji; czy próbował kiedykolwiek innych metod nauki czytania i co na tej podstawie może powiedzieć o ich wartości; jakiego elementarza używa i co sądzi o jego przydatności do danej metody i do psychiki dziecka; czy zna inne elementarze i jak ocenia ich wartość; jakie wyniki osiąga przy zastosowaniu omawianej metody; w jakim stosunku pozostają te wyniki do rezultatów nauki, przewidzianych w programie; które działy elementarza uważa za najtrudniejsze i dlaczego; jakie trudności specjalne napotyka u swoich dzieci i jak sobie radzi; skąd czerpie wskazówki metodyczne

do prowadzenia nauki czytania i pisania. Dalej mogą następować pytania ogólniejsze, żądające wykazania związku danej lekcji ze szczegółowym rozkładem materiału, podania stosunku programu danego oddziału do programu dalszych lat nauczania, wyjaśnienia zgodności celów osiąganých na danym poziomie z celami nauczania danego przedmiotu.

W związku z tem nasuwają się dwie uwagi natury ogólnej. Nie należy żądać, by początkujący nauczyciel opanował w sposób wyżej wskazany programy wszystkich przedmiotów, udzielanych w szkole powszechnej, a tem bardziej zapoznać się z podręcznikami. Jeżeli nauczyciel pracuje w szkole 7-klasowej, można ograniczyć żądanie do znajomości programów i podręczników tych przedmiotów, względnie tych oddziałów, które kandydat w danym czasie prowadzi. W innych wypadkach z konieczności wypada oprzeć wymagania przedewszystkiem na programie języka polskiego i rachunków.

Druga uwaga dotyczy sposobu pojmowania znajomości podręczników. Znać jakiś podręcznik — to znaczy zdawać sobie sprawę z jego wartości naukowej, metodycznej i wychowawczej, ze szczególnem uwzględnieniem warunku przystosowania do programu szkolnego. Bynajmniej nie chodzi tutaj o to, aby zdający w szczegółach pamiętał układ i treść podręcznika.

d) Zasady higjeny szkolnej.

Przykłady pytań:

Wybór miejsca pod budowę szkoły. Wykonanie budynku szkolnego. Rozmieszczenie sal w budynku szkolnym. Wymiary i urządzenie izby szkolnej. Konstrukcja i wymiary ławki szkolnej. Rozlokowanie dzieci w ławkach. Urządzenia innych sal szkolnych. Oświetlenie, ogrzewanie i przewietrzanie budynku szkolnego. Zawieszanie zajęć w czasie mrozów. Utrzymywanie czystości i porządku w szkole. Zaopatrzenie szkoły w wodę do picia. Umywalnie i kąpiele szkolne. Wewnętrzne urządzenie miejsc ustępowych. Boisko szkolne. Higjena ćwiczeń cielesnych. Organizacja nauczania ze stanowiska higjeny szkolnej. Higjena czytania, pisania, rysunku i robót ręcznych. Warunki higjeniczne książek i zeszytów. Choroby dziecięce w wieku szkolnym. Stosowanie środków profilaktycznych. Zamykanie szkoły z powodu cho-

rób epidemicznych. Pomoc w nagłych wypadkach i rola apteczki szkolnej. Prowadzenie książki sanitarnej. Nauczanie higieny w szkole powszechnej. Wpływ nauczyciela na podnoszenie warunków higieniczno-zdrowotnych otoczenia dziecka. Higiena osobista nauczyciela i jego pracy zawodowej.

Celem utrzymania tego działu egzaminu na poziomie praktycznym należy od zdających wymagać:

a) znajomości przepisów higienicznych dla szkół powszechnych, zamieszczonych w odpowiednim dziale programu; *)

b) umiejętności zastosowania odpowiedniego przepisu do oceny konkretnego faktu ze stanowiska higieny szkolnej.

Żądanie drugie w wypadkach egzaminu we własnej szkole będzie się odnosiło do sytuacji realnej, na którą zdający ma wpływ bezpośredni lub pośredni; natomiast przy egzaminie w innej szkole żądanie będzie się sprowadzało do biernej oceny warunków, jakie w danej szkole kandydat zaobserwował. W ostatnim wypadku należy tylko pamiętać, aby omawianie warunków higienicznych w obcej szkole nie miało charakteru krytyki.

e) Ustawodawstwo szkolne.

(Organizacja szkolnictwa i administracja szkolna w Polsce).

Postanowienia oświatowe w konstytucji polskiej. Zasady ustroju szkolnictwa w Polsce. Typy i rodzaje szkół oraz ich wzajemne ustosunkowanie. Zasada jednolitości systemu szkolnego. Stanowisko szkoły powszechnej w całokształcie ustroju szkolnego. Obowiązek i przymus szkolny. Przyjmowanie dzieci do szkoły powszechnej. Prowadzenie metryki szkolnej. Zakładanie i utrzymywanie szkół powszechnych. Budowa szkół i obowiązki gmin. Układanie budżetów szkolnych. Stopnie organizacyjne szkoły powszechnej. Wymiar godzin na różnych stopniach i organizacja nauczania. Sporządzanie i zatwierdzanie podziału godzin. Podział roku szkolnego. Dni wolne od nauki szkolnej. Zawieszanie nauki z powodu nadzwyczajnych okoliczności. Klasyfikacje uczniów i świadectwa szkolne. Organizacja czytelnictwa i biblioteki szkolnej. Regulamin Rady Pedagogicznej szkoły powszechnej. Zakres działania kierownika szkoły. Przyjmowanie

*) Program nauki w szkołach powszechnych siedmioklasowych. Ogólne wskazówki metodyczne. Wychowanie fizyczne. Przepisy higieniczne.

i oddawanie szkoły. Księga inwentarzowa. Nabywanie i przechowywanie pomocy naukowych. Kronika szkolna. Prowadzenie kancelarii szkolnej. Kształcenie nauczycieli szkół powszechnych. Ustawa o stosunkach służbowych nauczycieli. Prawa i obowiązki nauczyciela. Odpowiedzialność służbowa. Uposażenie nauczyciela.

Ustrój administracji szkolnej w Polsce. Władze szkolne państwowe i samorządowe. Instancje władz państwowych i zakres ich działania. Tok instancyj i droga służbowa. Najważniejsze przepisy o postępowaniu administracyjnym. Rady Szkolne Okręgowe i Powiatowe. Organy samorządu szkolnego na terenie gminy. Skład osobowy i zakres działania Opieki Szkolnej.

Przy egzaminie z tego działu zachodzi obawa, że przybierze on charakter werbalno-pamięciowy, sprzeczny z zasadą praktyczności. Niepodobna byłoby wymagać od zdającego, aby recytował z pamięci treść wszystkich ustaw, rozporządzeń, zarządzeń i okólników, jak również, by dokładnie wymieniał terminy ich wejścia w życie oraz podawał miejsce ogłoszenia. Wymagania pod tym względem należy ograniczyć do rzeczy zasadniczych i koniecznych, które przeciętny nauczyciel może i powinien pamiętać. Natomiast kandydat winien wykazać:

- a) że rozumie treść wskazanego mu na egzaminie przepisu,
- b) że potrafi samodzielnie zastosować przepis do danego faktu..

W pierwszym wypadku zdający odczytuje i interpretuje przepis, który mu egzaminator daje; w drugim zaś — poszukuje odpowiednich przepisów do załatwienia żądanej sprawy. Do ostatniego celu nadawać się będą sprawy następujące: 1) skierować ucznia, który ukończył szkołę powszechną, do seminarjum lub do innej szkoły, 2) zwolnić ucznia od obowiązku szkolnego, 3) pociągnąć do odpowiedzialności rodziców za niedopełnianie obowiązku szkolnego, 4) przeprowadzić uchwałę gminy w sprawie budowy szkoły, 5) uzyskać fundusz na zakup pomocy naukowych, 6) przeprowadzić remont w swojej szkole, 7) ułożyć podział godzin dla szkoły niżej zorganizowanej, 8) załatwić sprawę przeniesienia ucznia do innej szkoły powszechnej, 9) zawiesić naukę z powodu epidemii, 10) uzyskać urlop w czasie zajęć szkolnych, 11) uporządkować sprawy służbowe przed wyjazdem

na czas feryj, 12) przekazać szkołę swojemu następcy, względnie przyjąć od poprzednika, 13) wyzyskać swoje uprawnienia na posiedzeniu Rady Pedagogicznej, 14) załatwić akt urzędowy, 15) wnieść rekurs przeciwko orzeczeniu władzy I instancji, 16) obliczyć swoje uposażenie.

Długi szereg zagadnień tego rodzaju można dawać na podstawie ustawy o stosunkach służbowych nauczycieli. Rzecz zrozumiała, że przy takim traktowaniu egzaminu z tej dziedziny zdający musi mieć pod ręką wszystkie te źródła i pomoce, które do załatwiania spraw uzna za potrzebne, a więc dzienniki urzędowe, pragmatykę nauczycielską, skorowidze i t. p.

f) Nowe kierunki pedagogiczne.

Nauczyciel nowoczesny bez względu na rodzaj i poziom szkoły, w której pracuje, musi iść naprzód z duchem czasu i zdawać sobie sprawę z tego, jakie zmiany zachodzą w otaczającej go rzeczywistości. W tym pochodzie nauczyciel ma przede wszystkim obowiązek śledzenia przeobrażeń, zachodzących w systemach wychowania i nauczania, jako w tej dziedzinie, która z natury jego pracy zawodowej najbliższej musi go obchodzić. Obowiązek ten nabiera tem większego znaczenia w dobie obecnej, w której wszystkie narody kulturalne poszukują nowych form wychowania, a w związku z tem powstają nowe kierunki i całe systemy pedagogiczne, mające niekiedy charakter wprost rewolucyjny. Trudno doprawdy byłoby wyobrazić sobie takiego nauczyciela, któryby nie interesował się temi zagadnieniami i nie usiłował ich poznać przynajmniej z odległości.

Ogólną znajomość nowych prądów w pedagogice kandydat wynosi dziś z zakładu kształcenia nauczycieli, a gruntowniejsze poznanie ich musi zdobyć własną pracą na podstawie lektury. W pracy tej, która powinna być kontynuowana zaraz po wyjściu z zakładu, kandydat może obrać przed egzaminem praktycznym jedną z dwóch możliwych dróg: a) albo utrzymywać i pogłębiać ogólne wiadomości o nowych prądach na podstawie opracowań syntetycznych*), b) albo też zająć się gruntownem studjowaniem pewnych kierunków (systemów) na podstawie prac źródłowych.

*) Opracowania takie zdający znajdzie w książkach: M. Ziemnowicza „Problemy wychowania współczesnego” i H. Rowida „Szkoła twórcza”.

Wybór jednej z powyższych dróg zależny jest od różnych czynników, a przede wszystkim od możliwości zdobycia odpowiednich źródeł książkowych.

Przykłady tematów do opracowania z tej dziedziny:

Krytyka szkoły tradycyjnej. Różnorodne prądy, które wywołały potrzebę reformy szkoły (socjologia, ekonomja, polityka, filozofja, psychologja). Pierwsze próby reformy na gruncie europejskim. Ruch w kierunku wprowadzania pracy ręcznej do szkoły elementarnej w krajach skandynawskich. Koncepcje pedagogiczne Dewey'a w Ameryce. Rozwój szkoły pracy w Niemczech. Poglądy Kerschensteinera w przeciwstawieniu do innych pedagogów niemieckich. Metoda ośrodków zainteresowań Decroly'ego. System wychowania przedszkolnego Montessoriego. Szkoła pracy produktywnej Błońskiego. Laboratoryjny plan daltoński. Metoda projektów w nauczaniu. Najnowsze szkoły doświadczalne w Niemczech. Próby stosowania szkoły twórczej w Polsce. Doświadczenia w zakresie stosowania planu daltońskiego w szkole powszechnej.

Wymagania z tego działu przy egzaminie mają charakter informacyjno-sprawozdawczy. O zagadnieniach praktycznych może być mowa tylko w tych wypadkach, gdy kandydat czyni pewne doświadczenia pod tym względem.

Przedstawiony zakres wymagań, obejmujący całokształt działalności nauczyciela, występuje we wszystkich częściach egzaminu. W normalnym przebiegu egzaminu wymagania te uwzględniane są w sposób następujący: w czasie wizytacji i w lekcjach próbnych kandydat w formie konkretnej i praktycznej przedstawia umiejętność organizacji działalności dydaktycznej i wychowawczej; w pracy zaś piśmiennej i przy kollokwjum daje teoretyczne uzasadnienie swojego postępowania oraz zdaje sprawę z tych działów programu, których nie można było zbadać doświadczalnie (administracja szkolna, nowe kierunki pedagogiczne). Przy kollokwjum kandydat udziela również wyjaśnień w sprawie wykonanych i dołączonych do podania prac piśmiennych.

IV. PRZYGOTOWANIE DO EGZAMINU.

a) Uwagi ogólne.

W myśl przedstawionych wyżej celów, charakteru i programu egzaminu praktycznego należy przyjąć zasadę, że każdy nauczy-

ciel może i powinien przygotować się do tego egzaminu zupełnie samodzielnie. Najważniejszym czynnikiem w jego przygotowaniu będzie świadoma i sumienna praca nauczycielska, terenem tej pracy — szkoła, a metodą — doświadczenie, oparte na poszukiwaniu uzasadnień teoretycznych. Z tego założenia wynika, że przygotowanie do egzaminu nie może być zdobyte wyłącznie na drodze mozolnego ślęczenia nad książkami, jak również nie mogą go dać kursy o charakterze informacyjnym, które zawsze są oderwane od rzeczywistej pracy szkolnej i posiadają charakter teoretyzujący.

Przygotowanie samodzielne jest tem bardziej możliwe i wskazane, że egzamin praktyczny, poza sprawozdaniem z normalnej pracy szkolnej, nie stawia żadnych specjalnych wymagań. Każdy nauczyciel w normalnych warunkach musi wykonywać najmniej trojakiego rodzaju czynności:

- a) poznawać dziecko, jako przedmiot oddziaływania wychowawczego,
- b) organizować pracę, związaną z nauczaniem,
- c) pogłębiać swoje wykształcenie zawodowe.

W tych trzech kierunkach program stawia właśnie pewne wymagania przy egzaminie praktycznym. Jedyna rzecz specjalna, jakiej program żąda — to utrwalanie i przedstawianie na piśmie śladów pracy w takiej formie, aby można było na tej podstawie ocenić uzdolnienia nauczyciela i wyniki jego pracy.

Tak więc w związku z wymienionymi czynnościami przygotowanie, jakiego program wymaga, obejmie następujące prace: a) charakterystyki dzieci, b) dziennik pracy szkolnej, c) streszczenia dzieł pedagogicznych.

b) Charakterystyki dzieci.

Wprawdzie przepisy o egzaminie praktycznym nie nakładają na zdających wyraźnego obowiązku przedstawiania opracowanych przez siebie charakterystyk, to jednak kandydaci powinni jak najstaranniej prace w tym zakresie przeprowadzać i zdawać z nich sprawę przy egzaminie praktycznym. W ten sposób złożą oni dowód, że rozumieją doniosłość hasła współczesnej pedagogiki: „aby dziecko wychować, należy je poznać“, że czynią usiłowania i wykazują uzdolnienia pod względem poznawania dziecka,

bez czego niemożliwe jest racjonalne wychowanie i nauczanie. Umiejętnie opracowana i przedstawiona na egzaminie charakterystyka przynajmniej jednego dziecka, to najlepszy sprawdzian znajomości psychologii pedagogicznej, to ważny i ciekawy temat do przeprowadzenia kolokwium ze zdającym egzamin.

Chcąc opracować charakterystykę dziecka, musimy wykonać dwa zadania:

- a) zebrać w odpowiedni sposób materiał konkretny,
- b) uporządkować i powiązać zebrane spostrzeżenia.

Sprawa wykonania pracy piśmiennej, jako rezultat powyższych zadań, o ile zostały one dobrze wykonane, nie przedstawia poważniejszych trudności.

W stosunku do pierwszego zadania musimy sobie wyraźnie uświadomić, że w badaniu rozwoju duchowego dziecka jedyną metodą, którą w naszych warunkach posługiwać się będziemy w zbieraniu materiału faktycznego, będzie obserwacja, częściej stosowana jako ekstrospekcja, niż jako introspekcja. Zachowanie się dziecka w czasie lekcji, zabaw i wycieczek, przejawy jego psychiki w pracach ręcznych, rysunkach, wypracowaniach piśmiennych i wyborze lektury — to są najgłówniejsze źródła, z których czerpać będziemy materiał do charakterystyki. Należy tylko umieć obserwować w sposób systematyczny i umieć notować zaobserwowane przejawy psychiki dziecka. Do tego celu należy sobie obrać jeden z istniejących wzorów (schematów), jak np. kwestionariusz hamburski, i według niego postępować w zbieraniu materiału. Utrwalanie zbieranych w ciągu dłuższego czasu faktów należy robić w specjalnym zeszycie, posiadającym osobne konta dla poszczególnych cech, względnie stron psychiki, które chcemy zaobserwować i scharakteryzować. Gdybyśmy mieli zamiar posługiwać się kwestionariuszem hamburskim, tytuły działów (kont), dotyczących rozwoju psychicznego, byłyby następujące: a) Rozwój społeczny i moralny, b) Rozwój sprawności fizycznej i zdolności duchowych, c) Aktywność duchowa. Materiał faktyczny będziemy notowali w odpowiednich działach stopniowo w miarę tego, jak będzie się nasuwał przy obserwacji. Pamiętać przytem musimy o notowaniu konkretnych faktów, na których opierają się nasze spostrzeżenia. Gdy materiał zostanie w ten sposób zebrany i ugrupowany, należy przystąpić do dru-

giej części pracy: powiązania spostrzeżeń i wyprowadzenia wniosków. Przy tej czynności musimy pamiętać, aby wnioski wyprowadzać bardzo ostrożnie i motywować je faktami konkretnymi, bez których charakterystyka nie ma żadnej wartości. Przyśtępując do piśmiennego zreferowania wyników naszej pracy, musimy zdecydować się na rodzaj charakterystyki: czy ma mieć formę wolnej charakterystyki, czy też karty indywidualnej według określonego wzoru. Wybór rodzaju charakterystyki zależny jest od ilości i jakości zebranego materiału.

Do przeprowadzenia charakterystyki pomocne będą następujące prace:

1. M. Librachowa. Charakterystyki szkolne. Praca Szkolna. Rocznik 1929, № 6 i 9.

2. M. Kaczyńska. Obserwacja psychologiczna w szkole. Praca Szkolna. Rocznik 1929, № 8.

3. S. Studencki. Zasady budowy szkolnego arkusza obserwacyjnego. Praca Szkolna. Rocznik 1930, № 3.

4. S. Studencki. Jak obserwować dzieci.

5. Łazurskij. Plan obserwacji cech indywidualnych. Szkoła Powszechna. Rocznik 1922, zeszyt I.

6. H. Rowid. Psychologia pedagogiczna. Rozdział XX. Indywidualność — osobowość.

7. T. Jaroszyński. Metody badań psychologicznych w szkole.

c) Dzienniki pracy szkolnej.

Artykuł 10 przepisów o egzaminie praktycznym mówi o konspektach (planach) lekcyjnych, które kandydat winien opracować przynajmniej w ciągu ostatniego roku swojej pracy i przedstawiać przy egzaminie we własnej szkole. Nie ulega żadnej wątpliwości, że przepisy nie mają intencji żądania takich konspektów, jakie kandydat stosował w zakładzie kształcenia. Pisanie takich konspektów nie byłoby rzeczą celową, ani możliwą do wykonania. Celem uniknięcia nieporozumień należy nazywać ten dział pracy nauczyciela „dziennikiem pracy szkolnej”. Prócz tego należy ustalić, że aczkolwiek przepisy mówią o tem w stosunku do egzaminu we własnej szkole, dzienniki pracy muszą prowadzić wszyscy kandydaci. Różnica będzie polegała tylko na tem, że w wypadku egzaminu we własnej szkole kan-

dydat okazuje ten dziennik na miejscu, a przy egzaminie drugiego rodzaju przywozi go z sobą do siedziby Komisji.

Dziennik pracy, prowadzony w grubszym zeszytcie (bruljonie), winien zawierać w kolejności chronologicznej wszystkie lekcje, jakie kandydat w danym czasie prowadzi. Jest rzeczą wskazaną, aby na pierwszej karcie dziennika wymienione były oddziały, względnie przedmioty, które nauczyciel prowadzi, oraz używane podręczniki.

Dla orientacji, jak taki dziennik powinien wyglądać, podaję trzy przykłady dziennika względnie dobrze prowadzonego.

Wzór I (nauczyciel uczy przeważnie w jednym oddziale).

№ 26 (kolejny dzień nauki w danym roku szkolnym),
dnia 4 października 1929 roku.

Plan zajęć:

godz. 1	—	język polski w oddz. II		
„ 2	—	rachunki	„	„ II
„ 3	—	rysunki	„	„ II
„ 4	—	roboty ręczne	„	„ II
„ 5	—	rachunki	„	„ III

Przygotowanie:

I. Język polski w oddz. II.

Temat: czytanie stataryczne ust. p. t. „Mądry Kruczek“.

Cel: a) zrozumienie treści czytanki,

b) podkreślenie objawów życia duchowego u zwierząt.

Plan: 1. Nawiązanie do spostrzeżeń dzieci.

2. Czytanie nauczyciela.

3. Czytanie odstępami przez dzieci i łącznie z tem:

a) objaśnianie niezrozumiałych wyrazów i zwrotów,

b) zgłębianie treści pytaniami,

c) streszczanie odstępów.

4. Zebranie treści w formie opowiadania przez dzieci.

5. Uwydatnienie myśli: dlaczego Kruczek był mądry.

6. Przykłady dawane przez dzieci z życia psów

i innych zwierząt.

Środki poglądowe: obrazek stosowny do treści czytanki.

II. Rachunki w oddz. II.

Temat: dodawanie pełnemi dziesiątkami do 100.

Plan: 1. Liczenie pełnemi dziesiątkami jako powtórzenie.
2. Dodawanie pełnych dziesiątek:

- a) na konkretach,
- b) na przykładach oderwanych.

3. Rozwiązywanie zadań jako zastosowanie.

Środki poglądowe: patyczki w pęczkach, metry taśmowe z papieru, monety.

III. Rysunki w oddz. II.

Temat: rysowanie liścia kasztanu.

Plan: 1. Krótkie omówienie wycieczki.
2. Omówienie kształtu liścia.
3. Próby rysunku na tablicy.
4. Rysunek z natury w zeszytach.
5. Kolorowanie rysunku kredkami.

Pomoce i środki: liście kasztanu i kredki kolorowe.

IV. Roboty ręczne w oddz. II.

Temat: modelowanie kasztanu.

Plan: 1. Omówienie kasztanu i łupiny.
2. Modelowanie kasztanu bez łupiny.
3. Modelowanie w przekrojonej łupinie.
4. Porównywanie i ocena wykonanych prac.

Pomoce i środki: kasztany z łupinami, plastylina.

V. Rachunki w oddz. III.

Temat: rozwijanie zakresu liczbowego do 1000 setkami i dziesiątkami.

Plan: 1. Liczenie pełnemi setkami.
2. Doliczanie dziesiątek do pełnych setek.
3. Notowanie wyników na tablicy.
4. Ćwiczenia w odczytywaniu liczb.

Pomoce i środki: kółka większe — setki i mniejsze — dziesiątki.

Uwagi: I. Materiał wyczerpany. Dzieci zrozumiały treść czytanki i dużo opowiadały z życia swoich psów.

II. Lekcja poszła łatwo, nie nasuwając żadnych trudności. Na przyszłość pożądané jest większe urozmaicenie lekcji materiałem zadaniowym, aby uniknąć monotonii i braku zainteresowania.

III. Temat lekcji okazał się za trudny: dzieci nie mogły odtworzyć rozmieszczenia części liścia złożonego.

IV. Lekcja wzbudziła duże zainteresowanie, a prace dzieci wypadły dość udanie.

V. Rozwijanie zakresu liczbowego w dalszym ciągu idzie łatwo i sprawnie. Lekcja następna obejmie liczby przeważnie w drugiej połowie tysiąca.

Wzór II (nauczyciel uczy w szkole niżej zorganizowanej).

№ 15 (20 września 1929 roku).

Godzina 1 — oddz. III + IV.

oddz. III

Język polski

Zajęcie głośne:

Temat: pisownia ó w środku wyrazów.

Plan: 1. Wybór wyrazów z czytanki.

2. Omówienie pisowni tych wyrazów.

3. Przykłady dawane przez dzieci.

oddz. IV

Język polski

Zajęcie ciche:

Temat: ciche czytanie ust. p. t. „Piątka” i wypisywanie niezrozumiałych wyrazów.

Zajęcie ciche:

Temat: ćwiczenie z książki Szobera na użycie ó w środku wyrazów.

Zajęcie głośne:

Temat: czytanie stataryczne ust. p. t. „Piątka”.

Plan: 1. Objaśnienie wyrazów niezrozumiałych.

2. Podział czytanki na odstępy.

3. Czytanie odstępami i układanie planu.

4. Uwydatnienie myśli przewodniej.

Godzina 2 — oddz. III + IV.

oddz. III.

Rachunki

Zajęcie głośne:

Temat: obliczanie pola prostokąta.

Plan: 1. Przypomnienie o prostokącie z oddziału II.

2. Obliczanie pola przez odkładanie jednostek kwadrat.

3. Zastosowaniem mnożenia przy obliczaniu.

4. Wyjaśnienie sposobu zapisywania wyników.

oddz. IV.

Rachunki

Zajęcie ciche:

Temat: rysowanie i wycinanie siatki graniastostłupa kwadratowego.

Zajęcie ciche:

Temat: rozwiązywanie zagadnień na obliczanie pola prostokątów.

Zajęcie głośne:

Temat: obliczanie powierzchni graniastostłupa kwadratowego.

Plan: 1. Omówienie siatki jako całkowitej powierzchni bryły.

2. Obliczanie pola pojedynczych ścianek.

3. Znalezienie całkowitej powierzchni.

4. Poszukiwanie najprostszego sposobu obliczania.

Praca domowa: analogiczne zadania praktyczne.

(Podobnie potraktowana jest w tym dzienniku następna godzina historii w tych samych oddziałach oraz dwie ostatnie godziny w połączonych oddziałach I i II, co pomijam dla zwięzłości niniejszej pracy).

Wzór III. Liczba kolejna i data.

Oddział II. — Przedmiot: język polski.

Temat: omówienie obrazka p. t. „Przygoda dziewczynki w lesie” (z „Ilustracji szkolnej”).

Przebieg lekcji:

1. Obserwacja obrazka. — Po krótkim wstępie zawieszam obrazek na tablicy i żądam, by dzieci swobodnie obserwowały go i zdawały sprawę z jego treści. Następnie zapomocą pytań pobudzę dzieci do obserwacji planowej i szczegółowego omówienia obrazka.

2. Wyjaśnienie sytuacji. — Teraz przystąpię do wyjaśnienia sytuacji, przedstawionej na obrazku, żądając od dzieci odpowiedzi na pytania: co się stało i dlaczego? (Dziewczynka przełękła się żabki).

3. Ćwiczenia kompozycyjne. — Odwołując się do wyobraźni dzieci, postawię im dwa pytania: a) jak dziewczynka znalazła się w lesie? i b) co się mogło dalej stać? (jak dziewczynka wróciła do domu?). W ten sposób na podstawie fragmentu, danego na obrazku, dzieci będą próbowały odtworzyć całość zdarzenia.

Cel lekcji: kształcenie postrzegania, myślenia i wyobraźni oraz ćwiczenia w mówieniu.

Uwaga: Po przeprowadzeniu lekcji nasunęła mi się myśl, że można ją było zorganizować w sposób następujący: a) opowiadanie nauczyciela o tem, jak dziewczynka wybrała się do lasu; b) przygoda dziewczynki w lesie na podstawie obrazka; c) próby uzupełnienia obu fragmentów przez dzieci w formie opowiadania. Ten sposób opracowania może byłby nawet lepszy.

W związku z podanymi wzorami należy zwrócić uwagę, że dziennik pracy szkolnej obok tematu i planu lekcji powinien również uwzględniać pomoce naukowe, środki poglądowe, wyszczególnienie ćwiczeń i eksperymentów na lekcji wykonywanych

i tematy prac domowych. Bardzo ważną część dziennika stanowią uwagi, umieszczane po przeprowadzanych lekcjach: świadczą one o świadomym i krytycznym stosunku nauczyciela do swojego postępowania i osiąganych wyników. Chcąc nadać dziennikowi bardziej wszechstronne znaczenie, należałoby umieszczać w uwagach ciekawsze spostrzeżenia, dotyczące psychologii klasy i poszczególnych dzieci, oraz utrzymywać stosowane środki wychowawczego oddziaływania. Wtedy dziennik prowadzony byłby naprawdę dziennikiem pracy szkolnej, a nie tylko „dziennikiem nauczania”.

Tego rodzaju dziennik, oparty z jednej strony na miesięcznym rozkładzie materiału, z drugiej zaś — na dzienniku lekcyjnym, daje dokładny obraz pracy nauczyciela, świadczy o jego umiejętności przygotowywania się do lekcji i organizacji nauczania, ewentualnie także i wychowania. Właściwie rzecz biorąc, dziennik taki każdy nauczyciel powinien stale prowadzić, nie zaś tylko pod presją egzaminu praktycznego.

d) Streszczenia dzieł przestudjowanych.

W myśl § 6 przepisów o egzaminie praktycznym każdy zdający obowiązany jest przedstawić streszczenia przynajmniej dwóch książek z przedmiotów pedagogicznych lub z administracji szkolnej, razem z ogólnym spisem książek i podręczników z tych dziedzin przestudjowanych. Streszczenia te mają na celu stwierdzenie stopnia dojrzałości umysłowej kandydata, a w szczególności — czy potrafi on racjonalnie studjować i pogłębiać swoje wykształcenie. Z tego względu jest to dział pracy równie ważny, jak i poprzednie, i musi być umiejętnie potraktowany.

Przy opracowaniu streszczeń kandydat staje wobec trzech zagadnień:

- a) wyboru odpowiedniej książki,
- b) sposobu umiejętnego czytania,
- c) wykonania pracy streszczeniowej.

Wybierając książkę do opracowania, zdający nie może kierować się objętością lub ceną książki, ani innemi względami dla danej sprawy nieistotnemi, lecz powinien wybór swój oprzeć z jednej strony na wartości aktualnej, jaką dana książka przedstawia, z drugiej zaś — na własnych zainteresowaniach lub po-

trebach pracy szkolnej. Do streszczenia nie należy zatem wybierać: a) książek przestarzałych i bezwartościowych, jak: „Pedagogika” Baranowskiego, „Metodyka nauczania języka ojczystego” Osterloff’a; b) książek tak treściwych, że właściwie niepodobna ich streszczać, jak: „Zarys dydaktyki” Sośnickiego lub „Uwagi metodyczne o nauczaniu historii” Bobka. Nie należy również streszczać — według mnie — książek o charakterze podręcznikowym, ani z dziedziny administracji szkolnej. (Jeden ze zdających usiłował streścić pragmatykę nauczycielską!). Natomiast nie jest rzeczą wyłączone, że zdający, kierując się swymi zainteresowaniami, może streścić książkę wartościową z każdej dziedziny wiedzy, która ma jakikolwiek związek z pracą w szkole powszechnej.

Umiejętny sposób czytania odgrywa rolę decydującą. Jak wiadomo, czytanie racjonalne jest sztuką, wymagającą długiej wprawy. Wiedząc z doświadczenia, jak trudno przychodzi opanowanie tej sztuki, podaję w tej sprawie kilka uwag natury praktycznej, wypróbowanych na kursach informacyjno - przygotowawczych do egzaminu praktycznego. *)

Czytanie książki, mające charakter studjowania, musi być co najmniej dwukrotne, przyczem każdorazowo zmieniać się powinna postawa czytającego. Pierwsze czytanie ma głównie na celu zrozumienie treści czytanej, odróżnienie rzeczy istotnych i uchwycenie myśli przewodniej danej książki, dlatego też czytanie to musi się odbywać ze słownikiem, lub też encyklopedją w ręku. Celem powtórnego czytania będzie przetrawianie i przyswajanie treści i łącznie z tem robienie notatek, co nie może się odbywać bez ołówka i zeszytu. Notatki owe, które można nazwać dziennikiem lektury, są dowodem solidnie przeczytanej książki, a zarazem stanowią materiał i podstawę do streszczenia. Dobre notatki — to gotowe niemal streszczenie. Chcąc udowodnić, że streszczenie jest pracą samodzielną (w praktyce zdarza się i inaczej), należy dołączać notatki do streszczenia, względnie okazywać je Komisji w czasie kollokwjum. Wprawdzie przybro jest o tem mówić, ale istnieją już „specjaliści”

*) Bardziej wyczerpujące wskazówki w tej sprawie zdający mogą znaleźć w książce W. Kozłowskiego „Co i jak czytać” oraz w „Kalendarzu Nauczycielskim” na rok 1931 (wyd. Związku Pol. Naucz. Szkół Powszechnych).

od streszczeń, pobierający za wykonywane prace 10—25 złotych! Czy to wychodzi na dobre zdającym, niech powiedzą o tem sami zdający.

Na podstawie dziennika lektury (notatnika) ma być wykonane streszczenie piśmienne, które powinno zawierać: a) zasadniczą treść książki i b) własne uwagi krytyczne. Treść książki niekoniecznie musi być ujęta w takiej dyspozycji, jaką autor w danej książce zastosował. Im więcej oryginalności wykaże zdający w sposobie ujęcia treści, tem lepsze świadectwo wydaje o swojej dojrzałości umysłowej. Dla przykładu zaznaczam, że książki, traktujące o nowych kierunkach w pedagogice, przy streszczaniu na kursach informacyjnych ujmowaliśmy w poniższy sposób: a) geneza systemu, b) podstawy teoretyczne, c) zasady organizacji wychowania i nauczania, d) cechy charakterystyczne, e) wątpliwości i zastrzeżenia, f) porównanie z innemi systemami. Przy sposobności należy zwrócić uwagę, że bardzo trudne i zupełnie nieprodukcyjne jest streszczanie części praktycznej (przykładów realizacji), podawanych zazwyczaj w książkach tego rodzaju.

Umieszczanie własnych rozważań na temat danej książki, świadczących o krytycznym stosunku czytającego do omawianych w książce zagadnień, nie powinno być lekceważone. Recenzje tego rodzaju, podawane w końcu streszczenia, świadczą o tem, jak czytający daną książkę zrozumiał, jakie wątpliwości treść książki w nim obudziła, co sądzi o możliwościach zastosowania praktycznego poruszanych projektów, jakie wogóle korzyści odniósł z przeczytania danej książki.

W pracy streszczeniowej należy wyraźnie zaznaczać tematy poruszanych zagadnień w ujęciu książkowym, albo w swoim własnem sformułowaniu. Nie należy tylko umieszczać drobiazgowych podtytułów, jak to jest w książkach o charakterze podręcznikowym. To niepotrzebnie przedłuża pracę, zaciemnia jej przejrzystość, a nawet w pewnych wypadkach przeszkadza w streszczaniu.

Pod względem zewnętrznym praca winna być przejrzysta i czytelna, pisana atramentem i pozostawiająca miejsce na uwagi (marginesy). Ze względów technicznych pożądane jest wykonywanie streszczeń na papierze kancelaryjnym, a nie w grubych

zeszytach, które utrudniają przesyłanie prac pocztą oraz ich przechowywanie w aktach egzaminacyjnych.

Opracowanie streszczeń pozostaje w ścisłym związku z ogólną pracą kandydata w kierunku pogłębiania swojej wiedzy przez studjowanie podręczników i książek, których spis winien być dołączony do podania o dopuszczenie do egzaminu praktycznego. W całokształcie tej pracy kandydat powinien kierować się wskazówkami i uwagami praktycznymi, które wyżej zostały poruszone w sprawie wyboru książek, a zwłaszcza sposobu umiejętnego ich czytania. Dotychczasowe doświadczenia w tej sprawie niedwuznacznie wykazują, że ten dział pracy przygotowawczej najgorzej przez zdających jest traktowany. Kandydaci, jakby nie wiedząc o tem, że samo napisanie i dołączenie wykazu książek nie stanowi jeszcze wszystkiego, zazwyczaj przedstawiają sążniste spisy, obejmujące nieraz ponad 20 książek. Gdy jednak przyjdzie do sprawdzenia przy kolokwjum, czy kandydat istotnie książki wymienione przeczytał, zdarzają się wypadki, że nie potrafi zdać sprawy z żadnej książki, nie wyłączając tych nawet, które rzekomo streścił. W wypadkach tego rodzaju mogła zajść jedna z dwu ewentualności: a) albo kandydat wcale książek wymienionych nie czytał, a w takim razie daje dowód swej opieśzałości i chęci wprowadzenia w błąd egzaminujących; b) albo czytał może te książki, lecz robił to nieumiejętnie, wobec czego nie jest jeszcze dojrzały umysłowo, by mógł pożytecznie pracować w zawodzie nauczycielskim. Tak czy inaczej egzaminatorowie będą sobie tłumaczyli takie zjawiska, w żadnym razie nie wpływa to dodatnio na ocenę wartości kandydata, który znajdzie się w podobnej sytuacji, a niejednokrotnie przesądza o wyniku jego egzaminu. Wobec tego, jak wszędzie, tak i tutaj musi być przyjęta stara, ale praktyczna zasada: non multa, sed multum. Niech wykaz obejmuje niewiele książek, ale naprawdę przeczytanych tak, że treść ich stanowi faktyczny dorobek samodzielnej pracy kandydata, stojącego do egzaminu.

e) Sprawozdania z doświadczeń pedagogicznych.

Oprócz obowiązujących streszczeń kandydat w myśl przepisów o egzaminie może jeszcze dołączać do podania „godne zaznaczenia doświadczenia dydaktyczne i wychowawcze, jakie

zdołał zdobyć w ciągu dotychczasowej pracy". Jak wynika z intencji tego przepisu, nie chodzi tutaj o referowanie zagadnień na podstawie materiału książkowego, lecz o sprawozdania oryginalne z własnych doświadczeń w dziedzinie pedagogicznej. Dla przykładu podaję kilka tematów tego rodzaju sprawozdań:

Zasób wyobrażeń u dzieci I oddziału (wymienić miejsce i czas przeprowadzonych badań). Charakterystyka dzieci, które w tym roku przybyły do szkoły (ewentualnie charakterystyka pewnego oddziału). Obserwacje nad postrzeganiem u dzieci N oddziału. Wyniki badań ankietowych w sprawie stosunku dzieci do przedmiotów nauczania (względnie w sprawie ogólnego kierunku zainteresowań, wyboru ideałów, poczytności książek i t. p.). Czynniki, wpływające na wytwarzanie życia zbiorowego w mojej klasie (ew. szkole). Zestawienie pomiarów rozwoju fizycznego dzieci (z wymienieniem oddziału lub wieku dzieci i czasu przeprowadzania pomiarów). Ocena wartości pedagogicznej stosowanych w mojej praktyce gier i zabaw. Środki utrzymywania karności, które stosuję w szkole. Dzieci specjalnie trudne pod względem wychowawczym w mojej szkole. Próby wprowadzenia przeze mnie samorządu szkolnego. Moje doświadczenia w sprawie modyfikowania instynktów. Zaobserwowany wpływ czytelnictwa na rozwój duchowy dzieci. Sposoby pokonywania specjalnych trudności programowych (przedmiot, zagadnienie, środki). Opis (ew. i rysunek) oryginalnych pomocy naukowych. Program szczegółowy pogadanek dla dzieci I oddziału. Roczny plan wypracowań stylistycznych (wymienić, dla którego oddziału). Trudności napotkane u dzieci w kształceniu pojęć liczbowych. Stwierdzona w praktyce szkolnej wartość obrazów liczbowych. Sposób zaznajomienia dzieci III oddz. z mapą Polski (w związku z nauką historii). Stosunek moich dzieci do zagadnień społecznych. Jak wyzyskuję lekcje przyrodoznawstwa w kierunku budzenia uczuć altruistycznych? Hodowle zwierzęce i roślinne, które prowadzę u siebie w szkole. Co robię w sprawie estetycznego wyglądu klasy? Próby stosowania nowych metod w nauczaniu.

Do ćwiczeń tego rodzaju zdający może znaleźć bardzo wiele tematów w książkach:

a) H. Rowid. Psychologia pedagogiczna (zagadnienia i ćwiczenia, podawane w końcu każdego rozdziału).

b) K. Sośnicki. Zarys dydaktyki (ćwiczenia po każdym rozdziale).

Cel omawianych ćwiczeń jest zupełnie zrozumiały: umiejętnie wykonywane, stanowią one najlepszy sposób przygotowania się do egzaminu z zakresu organizacji wychowania i nauczania. Dla Komisji Egzaminacyjnej ćwiczenia te stanowią ciekawy i pożądany materiał do omawiania z kandydatem przy kolokwjum.

Jak widać z powyższych rozważań, kandydat, przygotowujący się do egzaminu praktycznego, musi wyzyskać w tym celu dwie drogi: a) doświadczenie bezpośrednie, pozostające w związku z pracą szkolną (droga praktyczna) i b) doświadczenie pośrednie, zdobywane przez studjowanie lektury (droga teoretyczna). Z tem łączą się dwa źródła, z których czerpać musi przygotowanie: a) szkoła i b) książka. Między wymienionemi drogami i źródłami kandydat musi utrzymywać ścisły kontakt: umiejętność praktyczną, zdobywaną w pracy szkolnej, powinien uzasadniać rozumowo, odwołując się do książki — i odwrotnie: wiadomości teoretyczne, zaczerpnięte z książki, winien przenosić na teren praktycznego zastosowania w szkole.

Wobec tego książka będzie służyła kandydatowi do trzech co najmniej celów: a) uświadamiania sobie swojego postępowania praktycznego, b) poszukiwania nowych i skuteczniejszych dróg postępowania, c) podnoszenia poziomu wykształcenia ogólnego i zawodowego. Jedne z tych książek będzie studjował w całości; z innych będzie czerpał wskazania, dotyczące pewnych zagadnień, w miarę zjawiających się potrzeb aktualnych. Pierwsze może wypożyczać do czytania, drugie zaś musi mieć stale pod ręką.

V. STOSUNEK ZAKŁADÓW KSZTAŁCENIA NAUCZYCIELI DO EGZAMINU PRAKTYCZNEGO.

Na zakończenie chciałbym zwrócić uwagę, że zakłady kształcenia nauczycieli nie mogą przechodzić do porządku dziennego nad sprawą egzaminu praktycznego. To, czy kandydat, kończący dany zakład, będzie zdolny samodzielnie i umiejętnie przygotować się do drugiego egzaminu, zależy w dużym stopniu

od organizacji pracy w tym zakładzie, a przede wszystkim od sposobu realizowania programu przedmiotów pedagogicznych. Jeżeli kandydat, jako uczeń zakładu kształcenia, jest bezustannie pobudzany do obserwacji życia szkolnego i uświadamiania sobie jego przejawów, jeżeli dobrze opracowuje konspekty i prowadzi dziennik praktyki pedagogicznej umiejętnie, jeżeli zdobędzie pewną wprawę w poznawaniu dziecka i opracowywaniu jego charakterystyki, jeżeli wreszcie nauczy się racjonalnego czytania i referowania książki, — to będzie on nie tylko odpowiednio przygotowany do zawodu nauczycielskiego, ale zarazem i uzdolniony w kierunku samodzielnego przygotowania się do egzaminu praktycznego. Zaznajomienie wychowanków, kończących zakład kształcenia, z przepisami o egzaminie praktycznym, wskazanie im odpowiedniej metody pracy w tym zakresie i pouczenie w sprawie wyboru lektury zadecyduje o tem, że kandydat nie będzie szukał żadnych kursów, mających specjalny charakter przygotowawczy do egzaminu praktycznego. Przygotowanie się samodzielne do egzaminu przyniesie zdającemu obok zadowolenia moralnego większą korzyść w jego dalszej pracy samokształceniowej, jak również będzie posiadało większe znaczenie dla podniesienia poziomu szkoły powszechnej.

VI. SPIS PODRĘCZNIKÓW I KSIĄŻEK.

a) Lektura podstawowa.

a) Psychologia pedagogiczna:

1. H. Rowid. Psychologia pedagogiczna.
- * 2. R. Rusk. Pedagogika eksperymentalna.
- * 3. E. Claparède. Psychologia dziecka i pedagogika eksperymentalna.

b) Pedagogika:

- * 1. Saxby. Kształcenie postępowania.
2. L. Jeleńska. Sztuka wychowania.
- * 3. A. Danysz. O wychowaniu.
- * 4. F. Foerster. Szkoła i charakter.

c) Nowe kierunki pedagogiczne:

- * 1. H. Rowid. Szkoła twórcza.
- * 2. M. Ziemnowicz. Problemy wychowania współczesnego.
- * 3. H. Rowid. System daltoński w szkole powszechnej.
- * 4. H. Parkhurst. Wychowanie według planu daltońskiego.

- * 36. B. Nawroczyński. Swoboda i przymus w wychowaniu.
- 37. S. Pigoń. Do podstaw wychowania narodowego.
- 38. F. Baumgarten. Kłamstwo dzieci i młodzieży.
- 39. W. Przanowski, M. Szczawińska, J. Wójcik. Samorząd w szkole powszechnej.
- 40. F. Znaniecki. Socjologia wychowania. Tom I. Wychowujące społeczeństwo.
- 41. F. Znaniecki. Socjologia wychowania. Tom II. Urabianie osoby wychowanka.
- * 42. Ellen Key. Stulecie dziecka.
- * 43. C. Henderson. Nowe wychowanie.
- 44. S. Kot. Historia wychowania.
- 45. „ „ Dzieje wychowania.
- 46. G. Piramowicz. O powinnościach nauczyciela.
- 47. F. Kierski. Jan Henryk Pestalozzi.
- 48. A. Danysz. Studja z dziejów wychowania w Polsce.
- 49. S. Łempicki. Działalność Jana Zamojskiego na polu szkolnictwa.
- 50. S. Tync. Nauka moralna w szkołach Komisji Edukacji Narodowej.
- 51. T. Wierzbowski. Szkoły parafjalne w Polsce i na Litwie za czasów K. E. N.
- 52. A. Pohoska. Sprawa oświaty ludu w dobie Komisji E. N.
- 53. K. Konarski. Dzieje szkolnictwa polskiego w Królestwie Kongresowem.

b) Dydaktyka i metodyka nauczania.

- 1. L. Zarzecki. Dydaktyka ogólna.
- 2. F. Regener. Zarys dydaktyki.
- 3. K. Drzewiecki. Zarys metodyki języka polskiego.
- 4. A. Szycówna. Metodyka wypracowań. Cz. I i II.
- 5. Z. Klemensiewicz. Metodyka nauczania głosowni opisowej.
- 6. „ „ Dydaktyka nauki o języku ojczystym.
- 7. M. Sadzewiczówna i W. Daszewska. Metodyka ćwiczeń praktycznych do pogadanek dla pierwszych klas szkoły powszechnej.
- 8. M. Falski. Wskazówki metodyczne do elementarza powiatkowego.
- 9. T. Sierżputowski i S. Klebanowski. Wskazówki metodyczne do elementarza rachunkowego.
- 10. M. Librachowa i W. Selmowiczówna. Pogadanki z dziećmi.
- 11. J. Piątek. Jak uczyć języka niemieckiego w szkole powszechnej.
- 12. I. Mayziówna. Metodyka nauczania gramatyki języka obcego (francuskiego).
- 13. S. Kwiatkowski. Dydaktyka i metodyka nauczania języków nowożytnych.
- 14. L. Zarzecki. Nauczanie matematyki początkowej Cz. I, II i III.
- 15. J. Hellman. Ogólne uwagi metodyczne o nauczaniu początkowem rachunków.
- 16. S. Neapolitański. Zarys dydaktyki matematyki.

17. S. Sobłński. Uwagi metodyczne o nauczaniu historii.
18. A. Pohoska. Dydaktyka historii.
19. W. Nałkowski. Zarys metodyki geografji.
20. T. Męczkowska i S. Rychterówna. Ćwiczenia z przyrody martwej.
21. „ „ „ „ „ „ żywej.
22. W. Haberkantówna. Protokoły lekcyj przyrodoznawstwa. Cz. I, II i III.
23. Pracownie szkolne. Wydawnictwo Min. W. R. i O. P.
- * 24. S. Szuman. Sztuka dziecka.
25. K. Homolacs. Podręcznik do ćwiczeń zdobniczych.
26. A. Rogowska. Roboty kobiece w szkołach wszelkich kategorii.
27. B. Bojarski. Technologia pracy ręcznej.
28. T. Joteyko. Zasady muzyki.
29. K. Paschalski. Zasady śpiewu szkolnego.
30. S. Wysocki. Zarys celowego nauczania muzyki w szkole ogólnokształcącej.
31. W. Sikorski. System Linga w zarysie.
32. E. Piasecki. Gry i zabawy ruchowe.
33. „ „ Dzieje wychowania fizycznego.
34. Molendzińska-Wernerowa. Gry i zabawy.
35. Törngren. Podręcznik gimnastyki.
36. W. Sikorski. Gry i zabawy ruchowe.

c) Higjena, organizacja szkolnictwa i administracja szkolna.

1. Higjena szkolna. Podręcznik zbiorowy pod redakcją d-ra Kopczyńskiego.
2. Dr. S. Kopczyński. Szkice higieniczno-wychowawcze.
3. „ „ Zdrowie działwy szkół powszechnych w Polsce
4. J. Rauch-Sobolewska. Pogadanki o higjenie.
5. Dr. Osmolski. Higjena w harcerstwie.
- * 6. W. Radwan. Postulaty w sprawie ustroju szkolnictwa.
7. F. Śliwiński. Ustawodawstwo szkolne i organizacja polskich władz szkolnych oraz szkolnictwa wszystkich stopni w pierwszym dziesięcioleciu istnienia odrodzonego państwa polskiego.

U w a g i:

1. W dziale I (lektura podstawowa) pomieszczone zostały książki, które kandydat do egzaminu praktycznego przedewszystkiem winien starać się poznać, kierując się dowolnym wyborem, zależnie od swoich zainteresowań i potrzeb życia szkolnego.

2. Z działu II (lektura uzupełniająca) kandydat może wybierać książki do uzupełnienia wiadomości z tych dziedzin, które go specjalnie interesują.

3. Książki oznaczone gwiazdką (*) polecane są do streszczania i referowania piśmiennego.

VII. D O D A T E K.

Zarządzenie Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 14 grudnia 1928 roku, zawierające przepisy o praktycznym egzaminie na nauczyciela publicznych szkół powszechnych.

(Dziennik Urzędowy Ministerstwa W. R. i O. P. z dnia 10 stycznia 1929 r. № 1 (208), poz. 3).

Na podstawie art. 7 rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 6 marca 1928 r. (Dz. U. R. P. № 28, poz. 258 i № 53, poz. 512, Dz. Urz. Min. W. R. i O. P. № 4, poz. 67) o kwalifikacjach zawodowych nauczycieli szkół powszechnych ogłaszam następujące przepisy o praktycznym egzaminie na nauczyciela publicznych szkół powszechnych (Regulamin egzaminu).

I. Charakter egzaminu.

§ 1. Praktyczny egzamin na nauczyciela publicznych szkół powszechnych odbywa się przed Państwową Komisją Egzaminacyjną:

a) w miarę możliwości w tej szkole powszechnej, w której dany nauczyciel jest zatrudniony,

b) w wypadkach, gdy prezes Komisji Egzaminacyjnej z uzasadnionych powodów uzna sposób egzaminu, wymieniony pod a) za niemożliwy, w innej szkole powszechnej, względnie szkole ćwiczeń (przy zakładzie kształcenia nauczycieli), wyznaczonej przez prezesa Komisji; w tym wypadku egzamin odbywa się (w listopadzie i w marcu) w stałych kadencjach, których początek ustala Kuratorium Okręgu Szkolnego.

Egzamin odbywa się w języku polskim; poszczególne lekcje mogą być jednak prowadzone także w innym języku w związku z programem nauczania szkoły, w której kandydat uczy.

II. Komisje i rejony egzaminacyjne.

§ 2. Kurator Okręgu Szkolnego ustanawia potrzebną liczbę Komisji Egzaminacyjnych i wyznacza im siedziby oraz rejony egzaminacyjne. Siedzibą Komisji jest z reguły państwowy zakład kształcenia nauczycieli, w wyjątkowych wypadkach inna szkoła państwowa (publiczna).

Rejony egzaminacyjne oraz siedziby Komisji Egzaminacyjnych Kuratorium podaje do wiadomości zainteresowanego nauczycielstwa.

§ 3. Prezesem Komisji Egzaminacyjnej mianuje Kurator Okręgu Szkolnego w każdym rejonie egzaminacyjnym z reguły dyrektora, a w razie, gdyby to było utrudnione lub niemożliwe, jednego z nauczycieli zakładu kształcenia nauczycieli, względnie szkoły, przy której ustanowiono Komisję Egzaminacyjną; zastępców prezesa oraz pozostałych członków w potrzebnej liczbie mianuje kurator z pośród dyrektorów (kierowników) i stałych nauczycieli państwowych (publicznych) szkół sobie podległych oraz z pośród inspektorów szkolnych i ich zastępców. Mianowanie odbywa się na okresy trzyletnie.

Skład Komisji Kuratorium podaje do wiadomości nauczycielstwa.

Sprawy biurowe Komisji Egzaminacyjnej załatwia kancelarja szkoły, przy której Komisja została ustanowiona.

§ 4. Prezes Komisji wyznacza z pośród jej członków komplet egzaminacyjny, złożony z trzech osób i powierza jednej z nich obowiązki przewodniczącego kompletu. Przy egzaminach, odbywanych w myśl postanowień § 1-a, jednym z członków kompletu winien być inspektor szkolny (zastępca inspektora szkolnego) tego powiatu, w którym kandydat pracuje.

III. Podania kandydatów.

§ 5. Kandydaci, odpowiadający warunkom, określonym w rozporządzeniu Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 6 marca 1928 r. o kwalifikacjach zawodowych nauczycieli szkół powszechnych (Dz. U. R. P. № 28, poz. 258 i № 53, poz. 512) wnoszą do dnia 30 września lub do dnia 31 stycznia w drodze służbowej do prezesa Komisji Egzaminacyjnej swego rejonu egzaminacyjnego podania o wyznaczenie terminu egzaminu praktycznego, zaznaczając, czy ubiegają się o dopuszczenie do egzaminu po raz pierwszy, drugi lub trzeci.

§ 6. Do podania należy dołączyć:

- a) metrykę urodzenia,
- b) dowód, stwierdzający posiadanie kwalifikacyj zawodowych do nauczania w publicznych i prywatnych szkołach powszechnych,
- c) odpis wykazu stanu służby,
- d) spis przestudjowanych do egzaminu książek i podręczników, zwłaszcza z przedmiotów pedagogicznych i z administracji szkolnej, wraz ze streszczeniem przynajmniej dwu z tych książek,
- e) opłatę egzaminacyjną, którą ustala osobne zarządzenie,
- f) życiorys, zawierający także sprawozdanie z dotychczasowej pracy szkolnej z dokładnym wykazem (w chronologicznym porządku) szkół i klas (oddziałów), w których kandydat dotychczas pracował, i przedmiotów, których uczył.

W sprawozdaniu może kandydat nadto wymienić godne zaznaczenia doświadczenia dydaktyczne i wychowawcze, jakie zdołał zdobyć w ciągu dotychczasowej pracy; kandydat, co najmniej od roku zatrudniony w szkole, w której ma zdawać egzamin, może również dołączyć do sprawozdania charakterystykę kilkorga dzieci szkolnych, które obserwował bliżej w ciągu ostatniego roku szkolnego.

IV. Dopuszczenie do egzaminu.

§ 7. Inspektor szkolny uzupełnia w miarę potrzeby odpis wykazu stanu służby kandydata, potwierdza jego zgodność z oryginałem, znajdującym się w Inspektoracie, i dołącza wykaz kwalifikacyjny do akt kandydata. Podania kandydatów, którzy posiadają warunki, wymienione w § 5, inspektor szkolny przesyła wraz z załącznikami zbiorowo możliwie niezwłocznie po upływie terminu składania podań, najdalej jednak do dnia 10 października i 10 lutego do prezesa Komisji, dołączając opinię, który rodzaj egzaminu z wymienionych w § 1 należałoby w każdym wypadku zastosować ze względu na warunki lokalne. O ile inspektor szkolny proponuje odbyć egzamin

w myśl postanowień, wymienionych w § 1-a, dołącza również wniosek w sprawie terminu egzaminu.

§ 8. Prezes Komisji Egzaminacyjnej decyduje, czy egzamin może odbyć się na podstawie postanowień, wymienionych w § 1-a.

O ile prezes Komisji stwierdził niemożność odbycia egzaminu w myśl postanowień § 1-a, wpisuje nazwisko kandydata na listę osób, wyznaczonych do egzaminu w czasie najbliższej kadencji Komisji Egzaminacyjnej, czynnej na podstawie postanowień § 1-b.

Decyzję swą co do sposobu odbywania egzaminu (w myśl § 1a, czy § 1b) prezes Komisji komunikuje kandydatowi za pośrednictwem jego inspektora szkolnego możliwie niezwłocznie, najpóźniej jednak do końca października, względnie do końca lutego.

V. Egzamin we własnej szkole (§ 1a).

§ 9. Egzamin, odbywany w myśl postanowień § 1 a, składa się z wizytacji (§ 10) i z kollokwjum (§ 11).

Egzamin, w sprawie którego wpłynęło podanie (§ 5) przed 30 września, winien się odbyć o ile możliwości przed końcem lutego; egzamin, w sprawie którego wpłynęło podanie przed 31 stycznia, winien się odbyć o ile możliwości przed końcem roku szkolnego. Dzień egzaminu ustala prezes Komisji po porozumieniu z inspektorem szkolnym, w którego powiecie kandydat pracuje, najpóźniej na 2 tygodnie przed egzaminem, wyznaczając równocześnie komplet egzaminacyjny dla danego kandydata i zawiadamiając o dniu egzaminu zarówno wszystkich członków kompletu egzaminacyjnego, jak i kandydata. Wraz z zawiadomieniem o dniu egzaminu prezes przysyła interesowanemu wyznaczony przez siebie rozkład lekcji na dzień egzaminu z uwzględnieniem, o ile możliwości, lekcji języka polskiego, oraz — jeżeli egzamin odbywa się w szkole z językiem nauczania niepolskim, względnie w szkole dwujęzycznej — z uwzględnieniem, o ile możliwości, również drugiego języka nauczania.

Jeżeli kandydat nie otrzyma rozkładu lekcji najpóźniej na 48 godzin przed egzaminem, ma prawo prowadzić lekcje według rozkładu, normalnie w danym dniu obowiązującego.

§ 10. Część pierwsza egzaminu, odbywanego w szkole kandydata, polega na szczegółowej wizytacji klasy, względnie klas, w których kandydat uczy, przeprowadzonej w celu zbadania dotychczasowej jego pracy, jako nauczyciela i wychowawcy. Komplet egzaminacyjny przysłuchuje się przynajmniej dwom lekcjom, przeprowadzonym przez kandydata z dwu różnych przedmiotów nauczania i przegląda wypracowania uczniów i konspekty (plany) lekcji, przygotowanych w ciągu dotychczasowej praktyki (przynajmniej w ciągu ostatniego roku szkolnego) przez kandydata. Prócz tego komplet egzaminacyjny, biorąc pod uwagę zakres pracy kandydata w związku z jego stanowiskiem służbowym, przegląda akta szkolne, sprawdza wykonywanie przez kandydata przepisów, dotyczących się organizacji nauki i wychowania, oraz bada stan urządzeń szkolnych. Uwzględniając w każdym wypadku okolicz-

ności, wśród jakich odbywa się praca kandydata, oraz zakres powierzonych mu obowiązków, komplet bada stopień dbałości kandydata o kulturę umysłową i moralną oraz wychowanie obywatelskie młodzieży (z uwzględnieniem także pracy około czytelnictwa), sprawdza starania kandydata o wychowanie fizyczne, o higienę i czystość młodzieży oraz dbałość jego o estetykę i czystość izby szkolnej. Na podstawie tego szczegółowego badania komplet stara się wyrobić sobie możliwie dokładny sąd o wpływie kandydata na rozwój umysłowy i moralny powierzonej mu działy, względnie także na ogólny stan szkoły, o ile kandydat zajmuje samoistne stanowisko.

W czasie wizytacji przewodniczący i członkowie kompletu mają prawo zadawać pytania dzieciom.

§ 11. Część druga egzaminu obejmuje kolokwjum z kandydatem, przede wszystkim w nawiązaniu do wizytacji. Treścią kolokwjum jest omówienie z kandydatem jego pracy nad wychowaniem i nauczaniem młodzieży ze stanowiska zadań pedagogiki i dydaktyki z uwzględnieniem higieny szkolnej, oraz ze stanowiska obowiązujących przepisów, zwłaszcza zaś programu nauczania w szkole powszechnej. Przy kolokwjum kandydat winien również udowodnić ogólną znajomość organizacji szkolnictwa w Polsce oraz najważniejszych przepisów w sprawach administracji szkolnej.

§ 12. Część druga egzaminu (kolokwjum) kandydata, który zdawał pierwszą część w myśl postanowień § 1 a, winna z reguły odbyć się tego samego dnia, co część pierwsza.

Jeżeli jednak w tej samej lub pobliskiej miejscowości zdaje egzamin w myśl postanowień § 1 a w tym samym okresie czasu dwóch lub więcej kandydatów, można dla uproszczenia prac kompletu przeprowadzić z tymi kandydatami wspólne kolokwjum jak najrychlej po części pierwszej egzaminu w miejscu, wyznaczonem przez przewodniczącego.

§ 13. Kolokwjum z kandydatem nie powinno trwać dłużej, niż godzinę.

§ 14. Od kolokwjum może być kandydat na podstawie jednomyślnej uchwały kompletu egzaminacyjnego w całości lub częściowo zwolniony, o ile komplet egzaminacyjny w czasie wizytacji stwierdził, że wyniki jego pracy w szkole pod względem wychowawczym i dydaktycznym są bardzo dobre, jako też, że kandydat jest dokładnie obeznany z potrzebnymi mu przepisami programu nauczania oraz administracji szkolnej. Uchwała kompletu o zwolnieniu od kolokwjum winna być zanotowana w protokole egzaminu.

VI. Egzamin w myśl postanowień § 1 b.

§ 15. Wykaz kandydatów oraz kolejność egzaminów ogłasza przewodniczący w lokalu Komisji najpóźniej na 3 dni przed rozpoczęciem kadencji egzaminacyjnej.

Egzamin składa się z trzech części: pracy piśmiennej (§ 16 — 18), lekcji próbnych (§ 19) i kolokwjum (§ 20).

§ 16. Egzamin piśmienny pod nadzorem polega na opracowaniu tematu, wybranego przez kandydata z pośród dwu tematów, które ustala pre-

zes Komisji Egzaminacyjnej na wniosek wyznaczonego przez siebie członka. Tematy winny być ściśle związane z pracą szkolną kandydata i obejmować bądź konspekt (plan) lekcji w jednym z oddziałów, w których kandydat uczy, bądź sprawozdanie z pewnego działu dotychczasowej pracy szkolnej kandydata z uwzględnieniem określonych problemów dydaktycznych lub wychowawczych, bądź wreszcie opracowanie praktycznego zagadnienia z dziedziny wychowania, nauczania lub organizacji szkoły.

§ 17. Pracę piśmienną wykonywa kandydat w terminie i w lokalu, wyznaczonym przez prezesa Komisji Egzaminacyjnej.

Temat pracy piśmiennej winien być wykonany w ciągu czterech godzin. Używanie jakichkolwiek środków pomocniczych jest niedozwolone prócz wyraźnie wskazanych przez prezesa Komisji. Prezes ma prawo odsunąć od egzaminu kandydata z powodu używania niedozwolonych środków pomocniczych lub zarządzić w wypadkach wątpliwych ponowne wykonanie pracy piśmiennej.

Nadzór w czasie egzaminu piśmiennego sprawują członkowie Komisji Egzaminacyjnej, wyznaczeni przez prezesa.

§ 18. Pracę piśmienną każdego kandydata ocenia, biorąc pod uwagę także to, czy kandydat poprawnie włada językiem polskim, dwu członków Komisji Egzaminacyjnej, wchodzących w skład kompletu, wyznaczonego dla danego kandydata. Ocena pierwsza winna być umotywowana. W razie niezgodności dwu pierwszych ocen ustala ostateczną ocenę przewodniczący kompletu.

§ 19. W drugiej części egzaminu Komisja (komplet) oceni zdolności kandydata jako nauczyciela i wychowawcy, przysłuchując się najmniej dwom lekcjom próbnym, z których przynajmniej jedna winna być lekcją języka polskiego.

Tematy lekcji oraz oddziały, w których one mają być przeprowadzone, wyznacza prezes Komisji i podaje je do wiadomości kandydata na dzień przed egzaminem.

§ 20. Kollokwjum z kandydatem odbywa się z zachowaniem przepisu § 13 w sposób analogiczny do postanowień § 11. Odbywa się ono, o ile możności, tego samego dnia, co lekcje próbne (§ 19).

VII. Egzaminy specjalistów.

§ 21. Praktyczny egzamin na nauczyciela publicznych szkół powszechnych dla nauczycieli, posiadających kwalifikacje zawodowe do nauczania w publicznych i prywatnych szkołach powszechnych tylko jednego lub niektórych przedmiotów, wymienionych w ustępie drugim art. 1 rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 6 marca 1928 r. (Dz. U. R. P. Nr. 28, poz. 258 i Nr. 53, poz. 512), odbywa się według tych samych przepisów, z tą różnicą, że kandydaci odbywają wszystkie lekcje tylko z zakresu przedmiotu, do którego posiadają kwalifikacje.

VIII. Wynik egzaminu.

§ 22. Po ukończeniu egzaminu komplet egzaminacyjny ustala wynik ogólny na podstawie wyników częściowych, zwracając uwagę szczególnie na lekcje kandydata. Wyniki każdej części egzaminu oraz wynik ogólny ocenia się przez jeden z czterech stopni: bardzo dobrze, dobrze, dostatecznie, niedostatecznie. Kandydat, który otrzymał przy wizytacji (§ 10) stopień niedostateczny, nie może być dopuszczony do egzaminu. Komplet egzaminacyjny może nie dopuścić do dalszych części egzaminu kandydata, który wykonał niedostatecznie pracę piśmienną (§ 16—18). W wypadku niedopuszczenia do dalszych części wynik ogólny egzaminu uważa się za niedostateczny.

Wynik ogólny ogłasza się kandydatowi bezpośrednio po ostatecznej decyzji kompletu i po podpisaniu protokołu (§ 26). Przewodniczący kompletu ma prawo wstrzymać ogłoszenie wyniku i założyć przeciwko niemu „veto” aż do rozstrzygnięcia przez Kuratorjum.

§ 23. Kandydat, który na egzaminie uzyskał wynik ogólny co najmniej dostateczny, otrzymuje świadectwo według załączonego wzoru (załącznik 1). Świadectwo podpisuje prezes Komisji Egzaminacyjnej oraz wszyscy egzaminatorowie danego kandydata. Kandydat, który nie zdał egzaminu, otrzymuje odpowiednie zaświadczenie (załącznik 2).

Świadectwo, względnie zaświadczenie z egzaminu prezes Komisji przysyła kandydatowi za pośrednictwem inspektora szkolnego, który uwzględni je odpowiednio w wykazie stanu służby.

§ 24. Kandydat, który na egzaminie otrzymał wynik ogólny niedostateczny, winien powtórzyć cały egzamin.

Egzamin powtórzyć można najwcześniej po upływie roku.

§ 25. Nieusprawiedliwione niestawienie się do egzaminu, lub odstąpienie bez usprawiedliwionych powodów, względnie odsunięcie od egzaminu z powodów, wymienionych w § 17, jest równoznaczne z niezdaniem. Opłata egzaminacyjna nie podlega wtedy zwrotowi. O słuszności motywów usprawiedliwienia decyduje prezes Komisji po rozpatrzeniu opinii inspektora szkolnego, w którego powiecie nauczyciel pracuje. W razie usprawiedliwienia zalicza się kandydatowi złożoną przez niego opłatę na poczet powtórnego zgłoszenia.

IX. Protokoły i akta egzaminacyjne.

§ 26. Z każdej części egzaminu spisuje się dla każdego kandydata protokół (załącznik 3), który winien dokładnie oddawać przebieg egzaminu. Do protokołu należy wpisywać temat pracy piśmiennej wybrany przez kandydata (§ 16), ocenę pracy piśmiennej (§ 18), tematy lekcji (§§ 10 i 19) wraz z ich oceną, umotywowaną określeniem zauważonych zalet i braków, najważniejsze spostrzeżenia, poczynione w czasie wizytacji (§ 10), treść ważniejszych pytań, postawionych kandydatowi przy kollokwjum (§§ 11 i 20) oraz ocenę odpowiedzi, wreszcie wynik ogólny egzaminu (§ 22).

Protokoły i wszelkie akta egzaminacyjne przechowuje prezes Komisji Egzaminacyjnej.

X. Koszty egzaminu.

§ 27. Prezes i członkowie Komisji Egzaminacyjnej otrzymują za egzamin wynagrodzenie, którego wysokość określa osobne zarządzenie. Osobne zarządzenie określa również sposób pokrywania innych kosztów egzaminacyjnych oraz sposób uiszczania opłat egzaminacyjnych.

XI. Sprawozdania.

§ 28. Raz na rok w terminie do dnia 15 lipca prezes Komisji przesyła do Kuratorjum w dwóch egzemplarzach sprawozdanie z odbytych egzaminów na formularzach według załączonego wzoru (załącznik 4). Kuratorjum przesyła do Ministerstwa w terminie do dnia 15 października po jednym egzemplarzu tych sprawozdań oraz sprawozdanie ogólne z odbytych w Okręgu Szkolnym egzaminów w ciągu ubiegłego roku szkolnego, zestawiając na jednym arkuszu wyniki sprawozdań wszystkich Komisyj (załącznik 5).

XII. Postanowienia przejściowe.

§ 29. Nauczyciele, którzy na podstawie § 3 rozporządzenia Ministra W. R. i O. P. z dnia 23 listopada 1928 r. (Dz. U. R. P. № 98, poz. 881, Dz. Urz. Min. W. R. i O. P. № 14, poz. 224), zdadzą egzamin praktyczny do dnia 30 czerwca 1929 r. według zasad, obowiązujących dotychczas dla drugiego egzaminu (egzaminu kwalifikacyjnego), otrzymują świadectwa na formularzach, obowiązujących w danym województwie przed dniem wejścia w życie niniejszych przepisów. Niepomyślny wynik egzaminu, uzyskany na podstawie dotychczasowych przepisów, pociąga za sobą takie same skutki, jak także wynik, uzyskany na podstawie przepisów niniejszych.

XIII. Postanowienia końcowe.

§ 30. Regulamin niniejszy wchodzi w życie z dniem 1 stycznia 1929 r.
Warszawa, dnia 14 grudnia 1928 r. (№ I. 7702/28).

Minister Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego:

(—) ŚWITALSKI.

SPIS RZECZY.

	<i>Str.</i>
I. Znaczenie i cele egzaminu	5
II. Rodzaje i charakter egzaminu	10
III. Program wymagań:	
a) wiadomości z psychologii dziecka	13
b) organizacja pracy wychowawczej	14
c) organizacja nauczania	17
d) zasady higieny szkolnej	20
e) ustawodawstwo szkolne	21
f) nowe kierunki pedagogiczne	23
IV. Przygotowanie do egzaminu:	
a) uwagi ogólne	24
b) charakterystyki dzieci	25
c) dzienniki pracy szkolnej	27
d) streszczenia dzieł przestudjowanych.	33
e) sprawozdania z doświadczeń pedag.	36
V. Stosunek zakładów kształcenia nauczycieli do egzaminu praktycznego	38
VI. Spis podręczników i książek:	
a) lektura podstawowa	39
b) lektura uzupełniająca	41
VII. Dodatek: Przepisy Ministerstwa W. R. i O. P. o egzaminie praktycznym	44

572

